

*Arbeidere i alle land –
foren dere!*

Josef Stalin:

den dialektiske og historiske materialisme

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2016

M. G. Lenn.

Oversatt og tilrettelagt
for trykking av
Lerkendalsella av Trondheim SUF

Trykkt i offset av A/S Protrykk

Den dialektiske materialisme er det marxistisk-lenistiske partis verdensanskuelse. Denne verdensanskuelse kalles dialektisk materialisme fordi den behandler, utforsker, og erkjenner naturens foreteelser på en dialektisk måte, og fordi den tolker og oppfatter naturens foreteelser materialistisk.

Den historiske materialisme er den dialektiske materialismes grunnsetninger utvida til studiet av samfunnets liv. Den er den dialektiske materialismes grunnsetninger anvendt på foreteelsene i samfunnets liv, og i forkinga av samfunnet og dets historie.

Når Marx og Engels karakteriserer sin dialektiske metode, viser de vanligvis til Hegel som den filosof som har formulert grunntrekka i dialektikken. Dette betyr likevel ikke at Marx' og Engels' dialektikk er identisk med Hegels. I virkeligheten tok Marx og Engels bare den rasjonelle kjerne av Hegels dialektikk. De vraka det idealistiske skillet Hegel hadde omgitt den med, og utvikla dialektikken videre for å gi den en modernevitenskapelig skikkelse.

“Min dialektiske metode”, sier Marx, “er etter sitt grunnlag ikke bare forskjellig fra Hegels, men er dens direkte motsetning. For Hegel er tenkingsprosessen, som han til og med forvandlet til et sjølstendig subjekt med betegnelsen ide, skaperen av det virkelige, som igjen bare er den ytre form ideen trer fram i. Hos meg er omvendt det idemessige intet anna enn det materielle, omplanta og omdanna i menneskets hjerne”. (Karl Marx: etterord til 2. utgave av 1. bind av Kapitalen.)

Når Marx og Engels karakteriserer sin materialisme, viser de vanligvis til Feuerbach som den filosof som har gitt materialismen dens rettigheter tilbake. Dette betyr likevel ikke at Marx/Engels materialisme er identisk med Feuerbachs. De tok bare grunnkjernen, skrelte vekk Feuerbachs idealistiske og religiøst-etiske vedheng, og utvikla den videre til materialismens vitenskapelig-filosofiske teori. Som kjent vegra Feuerbach seg mot betegnelsen materialisme, enda han i grunnen var materialist. Engels erklærte ved fleire høve at

Feuerbach "trass i det materialistiske grunnlag "Fortsatte" å være bundet av de tradisjonelle idealistiske lenker", og at "den virkelige idealisme hos Feuerbach "trer i dagen" så snart vi kommer over i hans religionsfilosofi og etikk" (Friedrich Engels: Ludvig Feuerbach und der Ausgang der klassischen deutschen Philosophie.)

Dialektikken kommer av det greske ord "dialego" som betyr å føre en samtale, å føre en polemikk. Med dialektikken forsto man i oldtida kunsten å nå fram til sannheten ved å avdekke og overvinne motsetningene i motstanderens dommer. I oldtida meinte noen filosofer at det beste middel til å oppdage sannheten var å avdekke motsetninga i tenkinga og sette meninger opp mot hverandre. Denne dialektiske måten å tenke på, som seinere blei utvida til naturens foretelser, utvikla seg til den dialektiske metode for å erkjenne naturen. Dette var en metode som anså naturens foretelser for å være i evig bevegelse og forandring: en metode som anså naturens utvikling som et resultat av utviklinga av motsetningene, dvs. som et resultat av motsatte krefters gjensidige påvirkning i naturen.

Dialektikken er i sitt vesen det direkte motsatte av metafysikken.

1) Den marxistiske dialektiske metode særkjennes ved følgende grunntrekk:

a) I motsetning til metafysikken, betrakter ikke dialektikken naturen som en tilfeldig opphoping av ting og foretelser som er isolert, lausrevet og uavhengig av hverandre. Den betrakter tvert i mot naturen som et sammenhengende enhetlig heile, hvor tingene og foreteelsene er organisk forbundet med hverandre, avhenger av hverandre og betinger hverandre.

Derfor hevder den dialektiske metode at ikke en eneste foreteelse inaturen kan forstås hvis en tar den isolert, uten forbindelse med de foretelser som omgir den. For en hvilken som helst foreteelse på et hvilket som helst område i naturen kan bli til en meningslaushet dersom en betrakter den uten forbindelse med de forhold som omgir den. Og omvendt kan en hvilken som helst foreteelse bli forstått og begrunnet dersom den betraktes i sin ubrytelige forbindelse med de foretelser som betinger og omgir den.

I motsetning til metafysikken betrakter ikke dialektikken naturen som en tilstand av ro, stagnasjon og uforanderlighet. Den oppfatter naturen som en tilstand av uopphørlig bevegelse, forandring, fornyelse og utvikling: en tilstand hvor alltid noe går til grunne og dør bort, og

hvor alltid noe oppstår og utvikler seg.

Derfor krever den dialektiske metode at foreteelsene ikke bare blir betrakta ut fra sin innbyrdes sammenheng og gjensidige avhengighet, men også ut fra sin bevegelse, forandring og utvikling, ut fra sin oppståen og brotdøen.

Det som på det foreliggende tidspunkt synes å være varig, men allerede begynner å dø bort betraktes ikke som viktig av den dialektiske materialisme. Det som imidlertid oppstår og utvikler seg, sjøl om det på det foreliggende tidspunkt ikke ser ut til å være varig, betrakter den dialektiske metode som uovervinnelig. "Heile naturen», sier Engels, »fra den minste til den største ting, fra sandkornet til sola, fra protzoen (den levende urcelle —forf.) til mennesket, befinner seg i en evig oppståen og undergang, i en uopphørlig strøm, i en rastlaus bevegelse og forandring. »(Friedrich Engels: Dialektik der Natur).

"Derfor", sier Engels, "oppfatter dialektikken tinga og deres begrepsmessig avbildinger hovedsaklig i deres forbindelse med hverandre, i deres sammenkjedning, i deres bevegelse, i deres oppståen og undergang." (Friedrich Engels: Anti-Duhring.)

c) I motsetning til metafysikken betrakter ikke dialektikken utviklingsprosessen rett og slett som en vekstprosess, hvor kvantitative forandringer ikke fører til kvalitative forandringer. Dialektikken betrakter utviklingsprosessen som ei utvikling som går over fra ubetydelige og skjulte kvantitative forandringer til åpne, grunnleggende og kvalitative forandringer. Disse kvalitative forandringene inntreier ikke gradvis, men hurtig, plutselig, i form av en sprangvis overgang fra en tilstand til en annen. De inntreier ikke tilfeldig, men lovmessig, som resultat av ei opphoping av umerkelige og gradvise kvantitative forandringer.

Derfor hevder den dialektiske metode at utviklingsprosessen ikke må forstås som en bevegelse i ring, som ei gjentakning av det som allerede er passert, men som en framoverskridende bevegelse, som kvalitative forandringer fra gamle til nye tilstander, fra lågere til høgere, fra det enkle til den kompliserte.

»Naturen», sier Engels »er prøvesteinen for dialektikken, og det må sies om den moderne naturvitenskap at den for denne prøve har levert et ytterst rikt materiale som vokser for hver dag, og dermed har bevist at alt i naturen til sjuende og sist går for seg dialektisk og ikke

metafysisk, at den ikke beveger seg i en evig ensformig krets som stadig gjentar seg, men gjennomlever en virkelig historie. Her må framfor alle andre nemnes Darwin, som har tildelt den metafysiske naturopfatning det kraftigste slag ved å bevise at heile den nåværende organiske natur, planter og dyr og dermed også mennesket er produsert av en utviklingsprosess som har foregått gjennom mill. av år.» (Samme sted).

Engels karakteriserer den dialektiske utvikling som en overgang fra kvantitative til kvalitative forandringer, og sier om dette:

»I fysikken...er enhver forandring et omslag fra kvantitet til kvalitet, en følge av kvantitativ forandring i den bevegelsesmengde som i ei eller anna form fins i legemet, eller som er tilført det. Såleis har f.eks. vatnes temperatur til å begynne med ikke noen betydning når det gjelder dets dråpeflytende tilstand, men ved aukning eller minskning av temperaturen i det flytende vatn kommer det så til et punkt, hvor denne kohesjonstilstand forandrer seg og vatnet i det ene tilfelle forvandler seg til damp, i det andre tilfelle til is.... Såleis trengs en bestemt minimal strømstyrke til å bringe platinatraden i det elektriske glødelys til å gløde, såleis har ethvert metall sitt gløde og smeltepunkt, såleis har enhver væske ved et bestemt trykk sitt fryse og kokepunkt-for så vidt vare midler tillater oss å frambringe vedkommende temperatur, såleis har også enhver gassart sitt kritiske punkt hvor trykk og avkjøling kan forvandle den til flytende tilstand.... Fysikkens såkalte konstanter (omslagspunktet fra en tilstand til en annen-forf.) er for storstedelen intet annet enn betegnelser på knutepunkter hvor den kvantitative (forandring) aukning eller minskning av bevegelsen framkaller en kvalitativ forandring i vedkommende legemes tilstand, hvor altså kvantiteten slår over i kvalitet.» (Friedrich Engels: Dialektik der Natur.)

Engels går videre til kjemien og fortsetter: »En kan betegne kjemien som vitenskapen om legemets kvalitative forandringer som følge av forandra kvantitativ sammensetning. Det visste allerede Hegel sjøl... La oss ta surstoff: hvis tre atomer, i stedet for vanligvis to, forener seg til et molokyl, så har vi ozon et legeme som ved lukt og virkning skiller seg meget bestemt skiller seg fra det vanlige surstoff. Og hva skal en si om de forskjellige forhold som surstoff forbinder seg med kvelstoff og svovel i, og hvor det med hvert enkelt av disse forskjellige forhold dannes et legeme som er kvalitativt forskjellig fra alle andre legemer.» (Samme sted.)

Engels kritiserer Duhring som skjeller ut Hegel etter alle kunstens regler og som samtidig i all stillhet låner av han den kjente tese om at overgangen fra den følelesløse verdens rike til fornemmelsens rike, fra det uorganiske til det organiske verdens rike, er et sprang inn i en ny tilstand, og sier i denne sammenheng:

"Dette er nettopp den hegelske knute-linje av mål-forhold, hvor en reint kvantitativ auking eller minsking ved visse bestemte knute-punkterforårsaker et kvalitativt sprang, som f.eks. oppvarma eller avkjølt vatn, hvor kokepunktet og frysepunktet er de knuter der, under normalt trykk, spranget inn i en ny aggregatattilstand fullbyrdes, der altså kvantitet går over til kvalitet." (Friedrich Engels: Anti-Duhring.)

d) Dialektikken, i motsetning til metafysikken, går ut fra at tinga har iboende indre motsetninger. De har alle si negative og positive side, si fortid og si framtid, noe som dør bort og noe som utvikler seg. Kampen mellom disse motsetninger, mellom det gamle og det nye, mellom det som dør bort og det som er i emning, mellom det som sykner hen og det som utvikler seg, er det indre innhold i utviklingsprosessen, dvs. det indre innhold i omslaget fra kvantitative til kvalitative forandringer.

Derfor hevder den dialektiske metode at utviklingsprosessen fra det lågere til det høyere ikke foregår i form av en harmonisk utvikling av foreteelsene. Den hevder tvert i mot at at foreteelsene er egenskaper ved tinga, og at utviklinga foregår i form av et frambrudd av de motsetninger som fins i dem, i form av en "kamp" mellom de motsatte tendenser som virker på grunnlag av disse motsetningene.

"I egentlig forstand", sier Lenin, "er dialektikken utforskinga av motsetningene i sjølve tingas vesen". (Lenin: filosofiske hefter.) og videre:

"Utviklinga er "kamp" mellom motsetningene". (Lenin: Samlete verker.)

Dette er i korthet grunntrekka i den marxistiske dialektiske metode. Det er ikke vanskelig å forstå den veldige betydning det har å utvide den dialektiske metodes grunnsetninger til forskinga av samfunnslivet og samfunnets historie. Det er heller ikke vanskelig å forstå den enorme betydning disse grunnsetningene har for den praktiske virksomhet som utøves av proletariatets parti.

Når det i verden ikke fins isolerte foreteelser, når alle foreteelser står i

samband med hverandre, er betinga av hverandre, er det klart at en må vurdere hvert samfunnssystem og hver samfunnsbevegelse i historia utfra de betingelser som har skapt dette system eller samfunnsbevegelse og som de er nært knytta til. Det en ikke må gjøre er å vurdere ut ifra "den evige rettferdighets" synspunkt, eller noen anna forutfatta ide, som historikerne så ofte gjør. Den samfunns-ordning som kvilte på slaveriet er en naturstridig dumhet under de nåværende forhold. Slavesystemet under de forhold som oppsto da det primitive fellesskapssystem gikk i oppløsning, er en heilt forståelig og lovmessig hending, da det betegner et skritt framover i sammenlikning med urfellesskapets system.

Kravet om en borgerlig-demokratisk republikk under de forhold som rådde under tsarismen og det borgerlige samfunn, la oss f.eks. si i Russland i 1905, var et heilt forståelig, riktig og revolusjonært krav, for den borgerlige republikken betegna den gang et skritt framover. Kravet om en borgerlig-demokratisk republikk under våre forhold i Sovjetunionen er et meningslaust og kontrarevolusjonært krav, for dette ville bety et skritt tilbake i sammenlikning med Sovjet-republikken.

Alt avhenger av forutsetningene, stedet og tida. Det er klart at uten en slik historisk behandlingsmåte av samfunnsforeteelsene kan det ikke eksistere og utvikles noen vitenskap om historia. For det er bare ei slik behandlingsmåte som redder den historiske vitenskap fra å bli forvandla til et kaos av tilfeldigheter og ei opphoping av de mest meningslause feil.

Videre. Når verden befinner seg i uavbrutt bevegelse og utvikling, når det er ei utviklingslov at det gamle dør bort og det nye vokser fra, så er det heilt klart at det ikke lenger fins noe urokkelig samfunnssystem, noen evige prinsipper om privat eiendomsrett og utbytting, noen evige ideer om at bøndene skal underordne seg godseierne, og arbeiderne skal underordne seg kapitalistene.

Altså kan det sosialistiske system erstatte det kapitalistiske slik som det kapitalistiske i sin tid erstatta det føydale.

Altså må en ikke orientere seg mot de samfunnslag som ikke utvikler seg lenger, sjøl om de på det foreliggende tidspunkt utgjør den framherskende krafta. Tvert i mot må en orientere seg mot de lag som utvikler seg, de lag som har framtida for seg, sjøl om de på det foreliggende tidspunkt ikke utgjør den framherskende kraft.

I 1880-ara da kampen mellom marxistene og nadorikene pågikk, utgjorde proletariatet i Russland et ubetydelig mindretall i sammenlikning med de individuelle bønder som utgjorde det veldige fleirtall av befolkninga. Men mens proletariatet utvikla seg som klasse, gikk bondene som klasse i oppløysing. Nettopp fordi proletariatet utvikla seg, orienterte marxisteneseg mot dette, og som kjent tok de ikke feil for seinere vokste proletariatet fra ei ubetydelig kraft til ei førsterangs historisk og politisk kraft. Altså må en for ikke å ta feil i politikken se framover og ikke bakover.

Videre. Når overgangen fra langsomme kvantitative forandringer til hurtige og plutselige kvalitative forandringer er ei lov for utviklinga, så er det klart at de revolusjonære omveltninger som gjennomføres av de undertrykte klasser, er fullstendig naturlige og uunngåelige foreteelser. Følgelig kan overgangen fra kapitalismen til sosialismen og arbeiderklassas frigjøring fra det kapitalistiske ak, ikke gjennomføres ved langsomme forandringer og reformer, men bare gjennom en kvalitativ forandring av det kapitalistiske samfunn, gjennom Revolusjonen.

Som en følge av dette må en for ikke å ta feil i politikken være revolusjonær og ikke reformist.

Videre. Når utviklinga foregår i form av et frambrudd av de indre motsetninger, som et sammenstøt mellom motsatte krefter på basis av disse motsetninger og for å overvinne disse motsetninger, så er det klart at proletariatets klassekamp er en fullstendig naturlig og uunngåelig foreteelse. En må altså ikke tildekke motsetningene i det kapitalistiske samfunnet, men avdekke og klarlegge dem. En må ikke demme opp for klassekampen, men føre den til ende. For ikke å ta feil i politikken må en følgelig føre en uforsonelig, proletær klassepolitikk, og ikke en reformistisk politikk som går ut på harmoni mellom proletariatets og borgerskapets interesser. En må ikke føre en classesamarbeidspolitikk som går ut på at kapitalismen vokser inn i sosialismen. (Jfr. NKP. o.a.) Slik er den marxistiske dialektiske metode når en anvender den på samfunnslivet og samfunnets historie. Angående den marxistiske filosofiske materialisme, så står den i sitt grunnlag i direkte motsetning til den filosofiske idealisme.

2) Den marxistiske filosofiske materialisme særkjennes ved følgende grunntrekk:

a) I motsetning til idealismen, som betrakter verden som

legemliggjøelsen av den »absolutte ide», »verdensånden», »bevissheten», går Marx' filosofiske materialisme ut fra at verden ifølge sin natur er materiell. De mangeartede foreteelser i verden er forskjellige former for materien i bevegelse. Den innbyrdes sammenheng mellom foreteelsene og deres gjensidige betingethet, slik de blir fastslått av den dialektiske metode, er lover for utviklinga av materien i bevegelse. Verden utvikler seg etter lovene for materiens bevegelse og trenger ikke noen »verdensånd» i det heile tatt.

”Den materialistiske verdensanskuelse”, skriver Engels, ”innebærer ganske enkelt ei oppfatning av naturen slik den er, uten noen som helst fremmed tilsetning.” (Friedrich Engels: Ludwig Feuerbach:) Der Lenin omtaler den materialistiske oppfatning hos en av oldtidens filosofer, nemlig Heraklit, som hevda at ”verden, altet i ett ikke skapt av noen av gudene eller noe menneske, men var, er og blir en evig levende ild som lovmessig flammer opp og som lovmessig slokner ut”, kommenterer han: ”Ei meget god framstilling av den dialektiske materialismes grunnsetninger.” (Lenin: Filosofiske hefter.)

b) Den marxistiske filosofiske materialisme går, i motsetning til idealismen, ut fra at materien, naturen, tilværelsen er en objektiv realitet som eksisterer utafor og uavhengig av bevissheten. Materiener det primære, det opprinnelige, siden den er kilden til sansinntrykkene, forestillingene og bevissheten. Bevissheten på sin side er det sekundre, det avledete, siden den er ei gjenspeiling av materien og tilværelsen. Tenkinga er et produkt av materie som i si utvikling har nådd en høy grad av fullkommenhet. Den er nemlig et produkt av hjernen, og da hjernen er organ for tenkinga, kan en ikke skille tenkinga fra materien. I tilfelle gjør en seg skyldig i en grov feil. Idealismen derimot hevder at det bare er vår bevissthet som virkelig er til, og at den materielle verden, tilværelsen og naturen bare eksisterer i denne.

”Spørsmålet om tenkingas forhold til tilværelsen, om åndens forhold til naturen,” sier Engels, ”er det høyeste spørsmål i heile filosofien.... Alt etter som filosofene besvarte dette spørsmålet slik eller slik, delte de seg i to leirer. De som hevda at ånden eksisterte før naturen.... danna idealismens leir. De andre som så naturen som det opprinnelige, tilhører materialismens forskjellige skoler.” (Friedrich Engels: Ludwig Feuerbach.)

Og videre:

”Den stofflige verda som kan iakttas ved hjelp av sansene, og som vi sjøl tilhører, er den eneste virkelige verda....Vår bevissthet og tenking, hvor oversanselig den enn syns å være, er et produkt av et stofflig, legemlig organ, hjernen. Materien er ikke et produkt av ånden, men ånden er sjøl bare det høyeste produkt av materien.” (Samme sted).

Til spørsmålet om materien og tenkinga skriver Marx: ”En kan ikke skille tenkinga fra en materie som tenker. Materien er subjektet for alle forandringer.” (Karl Marx: Zur Geschichte des französischen Materialismus.)

I det Lenin karakteriserer den marxistiske filosofiske materialisme, sier han: »Materialismen i sin alliminnelighet anerkjenner den objektivt reelle tilværelse (materien) som uavhengig av bevisstheten, fornemmelsen og erfaringa....Bevisstheten er....bare ei gjenspeiling av tilværelsen, i beste tilfelle ei tilnærmesvis riktig gjenspeiling av den». (Lenin: Samlede verker.)

Og videre:

”Materien er det som ved å virke på våre sanseorganer framkaller fornemmelsen: materien er den objektive realitet som oppfattes av oss gjennom fornemmelser.

....Materien, naturen, tilværelsen, det fysiske er det primære, og ånden, bevisstheten, fornemmelsen og det psykiske er det sekundære.” (Samme sted) Og:

”Verdensbildet er bildet av hvordan materien beveger seg og hvordan ”materien tenker.” (Samme sted)

”Hjernen er tenkningens organ.” (Samme sted.)

c) I motsetning til idealismen, går den marxistiske filosofiske materialisme ut fra at verden og dens lover heilt ut kan erkjennes. Våre kunnskaper om naturens lover, prøvd gjennom erfaring og praksis, er pålitelige kunnskaper. De har betydning av objektive sannheter, at det i verden ikke finns ting som ikke kan erkjennes. Men sjølsagt fins det ting som ennå ikke er erkjent, ting som vil bli oppdaga og erkjent ved hjelp av vitenskap og praksis. Idealismen på si side sier at det er umulig å erkjenne verden og dens lover. Den trur ikke på våre kunnskapers pålitelighet, anerkjenner ikke den objektive sannhet, og hevder at verden er full av ”ting i seg sjøl” som aldri kan erkjennes av vitenskapen.

I det Engels kritiserer Kants og andre idealisters tese om umuligheten

av å erkjenne verden og "tinga i seg sjøl", forsvaret han materialismens kjente tese om våre kunnskapers pålitelighet, og skriver: "Den mest slående gjendring av disse som alle andre filosofiske griller er praksisen, nemlig eksperimenter og industrien. Hvis vi kan bevise riktigheten av vår oppfatning av en naturforeteelse idet vi sjøl frambringer den, framstiller den av dens betingelser og dessuten gjør tjenelig for våre formål, så er det slutt med Kants uforstaelige "ting i seg sjøl". De kjemiske stoffer som dannes i plantenes og dyrenes legemer vedble å være slike "ting i seg sjøl" inntil den organiske kjemi begynte å framstille dem, det ene etter det andre. Og dermed blei »tingen i seg sjøl» en ting for oss, som f.eks. alizarin, krapplantens fargestoff, som vi ikke lenger lar vokse på marka i krapprøttene, men som vi framstiller langt billigere og enklere av koltjære. Det kopernikanske solsystem var i tre hundre år en hypotese som man kunne vedde hundre, tusen, ti tusen imot på, men likevel en hypotese. Men da Leverrier på grunnlag av dette systems data ikke bare berekna at det måtte eksistere en enna ukjent planet, men også det sted på himmelen hvor denne planeten måtte befinne seg, og da Galle så fant den, var det kopernikanske system bevist." (Friedrich Engels: Ludwig Feuerbach.)

Lenin anklager Bodanov, Basarov, Juskjevitsj og andre tilhengere av Mach for fideisme (reaksjonær teori, som gir troen fortrinn framfor vitenskapen.) forsvaret materialismens kjente tese om at vare vitenskapelige kunnskaper om naturens lovmessigheter er pålitelige, at vitenskapens lover representerer den objektive sannhet, og sier i denne forbindelse:

"Den moderne fideisme avviser slett ikke vitenskapen, den avviser bare vitenskapens "overdrevne fordringer", nemlig kravet på objektiv sannhet. Hvis det eksisterer en objektiv sannhet (som materialistene tror), hvis naturvitenskapen, som avspeiler den ytre verda i menneskets "erfaring", aleine er i stand til å gi oss den objektive sannhet, så blir all fideisme ubetinga tilbakevist." (Lenin: Materialisme og empiriokritisme.)

Dette er i korthet de karakteristiske trekka ved den marxistiske filosofiske materialisme. Det er lett å forstå hvilken veldig betydning det har å utvide den filosofiske materialismes grunnsetninger til studiet av samfunnslivet og samfunnets historie. Det er klart hvilken veldig betydning det også har å anvende dem på den praktiske

virksomhet som utøves av proletariatets parti.

Når sammenhengen mellom naturens foreteelser og deres gjensidige betingenheter er lover for naturens utvikling, så følger av dette at sammenhengen mellom foreteelsene i samfunnslivet og deres gjensidige betingenheter heller ikke er noe tilfeldig, men lover for samfunnets utvikling.

Altså opphører samfunnslivet og samfunnets historie å være ei samling av tilfeldigheter. Samfunnets historie blir samfunnets lovmessige utvikling, og utforskninga av historia forvandles til en vitenskap.

Følgelig må den praktiske virksomhet som proletariatets parti utøver, ikke bygges på »framragende personer» fromme ønsker eller på fornuftens», den »alminnelige morals» krav, (Jfr. SF o.a.) men kun på lovene for samfunnets utvikling, og på studiene av disse!

Videre:

Verden kan erkjennes og våre kunnskaper om lovene for naturens utvikling er pålitelige kunnskaper som har karakter av objektiv sannhet. Da følger av dette at samfunnslivet og dets utvikling også kan erkjennes, og at vitenskapens data om lovene for samfunnets utvikling er pålitelige, at de har karakter av objektiv sannhet.

Altså kan vitenskapen om samfunnets historie, trass i at samfunnets foreteelser er av en så komplisert art, bli en like eksakt vitenskap som f.eks. biologien. Den kan bli en vitenskap som er i stand til å bruke lovene for samfunnsutviklinga i praksis.

Derfor må proletariatets parti i sin praktiske virksomhet ikke la seg lede av tilfeldige motiver, men av lovene for samfunnets utvikling og av de praktiske slutninger som kan trekkes av dem. Følgelig forandres sosialismen fra menneskehetens drøm om ei bedre framtid til en vitenskap. Følgelig må forbindelsen mellom vitenskap og praktisk virksomhet, forbindelsen mellom teori og praksis, deres enhet, være ledestjernen for proletariatets parti.

Videre:

Naturen, tilværelsen, den materielle verden er det primære, og bevissheten, tenkinga er det sekundære, det avleda. Den materielle verden er en objektiv realitet som eksisterer uavhengig av menneskenes bevissthet, og sjølve bevisstheten er gjenspeilinga av denne objektive realiteten. Det følger da at samfunnets materielle liv, dets tilværelse er det primære, det opprinnelige, og dets åndelige liv det sekundære, det avleda. Samfunnets materielle liv er en objektiv

realitet, som eksisterer uavhengig av menneskenes vilje, mens samfunnets åndelige liv er ei gjenspeiling av denne objektive realitet, av tilværelsen. Følgelig må en søke kilda til utforminga av samfunnets åndelige liv, opprinnelsen til de samfunnsmessige ideer og teorier, de politiske synsmåter og institusjoner, i betingelsene for samfunnets materielle liv i den samfunnsmessige tilværelse som disse ideer, teorier, synsmåter, osv. er ei gjenspeiling av. Å søke kilda i sjølve tinga er feil og forkastelig!

Når en altså kan iaktta forskjellige samfunnsmessige ideer, teorier og synsmåter og politiske institusjoner i de forskjellige perioder av samfunnets historie, når en under slavesystemet møter ettslag, underføydalismen et anna slag og under kapitalismen et tredje slag, så forklares det ikke ved sjølve disse ideene teoriens synsmåter og de politiske institusjonens »natur», »egenart» ol, men ved de forskjellige vilkåra for samfunnets materielle liv i de forskjellige perioder av samfunnsutviklinga.

Slik som samfunnets tilværelse og betingelsene for dets materielle liv er, slik er dets ideer og teorier, dets politiske synsmåter og institusjoner.

I denne forbindelse skriver Marx: »Det er ikke menneskenes bevissthet som bestemmer deres tilværelse, men omvendt deres samfunnsmessige tilværelse som bestemmer deres bevissthet.» (Karl Marx: Zur Kritik der politischen Ökonomie, Vortwort.)

For ikke å ta feil i politikken og ikke komme i samme stilling som virkelighetsfjerne drømmere, må proletariatets parti i sin virksomhet altså ikke gå ut fra den "menneskelige fornufts" abstrakte "prinsipper." Det må gå ut fra de konkrete betingelser for samfunnets materielle liv, gå ut fra at det er dette som er samfunnsutviklingas avgjørende kraft. Videre må det ikke gå ut fra "store menneskers" fromme ønsker, men frade reelle utviklingsbehov for samfunnets materielle liv. Utopistenes, deriblant narodnikenes, anarkistenes og de sosial-revolusjonæres bankerott forklares bl.a. ved at de ikke anerkjenta at vilkårene for samfunnets materielle liv spiller den viktigste rolle i samfunnets utvikling. De henfalt til idealisme og bygde sin praktiske virksomhet på grunnlag av "idealplaner" og "atomfattende prosjekter" som var heilt lausrevet fra samfunnets virkelige liv, som ikke tok utgangspunkt i de krav som utviklinga av samfunnets materielle liv stilte. Marxisme-leninismens styrke og livskraft består i

at den i sin praktiske virksomhet nettopp støttet seg på de krav som utviklinga av samfunnets materielle liv stiller, og at den aldri river seg laus fra samfunnets virkelige liv.

Av Marx' ord følger imidlertid ikke at de samfunnsmessige ideer, teorier, politiske synsmåter og institusjoner ikke har noen betydning i samfunnets liv, og at de ikke øver noen tilbakevirkning på den samfunnsmessige tilværelse, på utviklinga av de materielle betingelser for samfunnets liv. Vi har her foreløpig snakka om opprinnelsen til de samfunnsmessige ideer, teorier, synsmåter og institusjoner, og hvordan de oppstår. Og vi har tatt opp at samfunnets liv er ei gjenspeiling av betingelsene for dets materielle liv. Angående betydninga av de samfunnsideer, teorier, synsmåter og institusjoner og deres rolle i historia, så er det slett ikke slik at den historiske materialisme benekter, den tvert imot understreker deres viktige rolle og betydning i samfunnslivet og i samfunnets historie.

Det fins forskjellige slag samfunnsmessige ideer og teorier. Det fins gamle ideer og teorier som har overlevd seg sjøl og som tjener interessene til samfunnets døende krefter. Deres rolle går ut på at de bremser samfunnets utvikling og framgang. Så fins det framskredne ideer og teorier som tjener interessene til samfunnets framskredne krefter. Deres betydning går ut på at de letter samfunnets utvikling og framgang, og de får størrebetydning jo nøyaktigere de avspeiler krava som utviklinga av samfunnets materielle liv stiller.

Nye samfunnsmessige ideer og teorier oppstår bare etter at utviklinga av samfunnets materielle liv har stilt nye oppgaver for samfunnet. Men etter at de er oppstått, blir de ei overmåte betydningsfull kraft som gjør det lettere å løyse de nye oppgavene utviklinga av samfunnets materielle liv har stilt, og som letter samfunnets framgang. Nettopp her ytrer seg den veldige organiserende, mobliserende og omskapende betydning av de nye ideer, teorier, synsmåter og institusjoner. De nye samfunnsmessige ideer og teorier oppstår også egentlig fordi de er nødvendige for samfunnet. Fordi det uten deres organiserende, mobliserende og omskapende arbeid er umulig å løyse de modnede oppgaver for utviklinga av samfunnets materielle liv. De nye samfunnsmessige ideer og teorier som er oppstått på grunnlag av de nye oppgavene som er stilt, bryter seg veg, blir folkemassenes eiendom, mobliserer dem og organiserer dem mot samfunnets døende krefter. På denne måten letter de omstyrtinga av disse døende

kreftene, som sinker og bremser utviklinga av det materielle livet i samfunnet.

De samfunnsmessige ideer, teorier og politiske institusjoner som er oppstått på grunnlag av de modnede oppgaver som utviklinga av det samfunnsmaterielle liv og som utviklinga av den samfunnsmessige tilværelse stiller, innvirker såleis seinere sjøl på den samfunnsmessige tilværelse og på samfunnets materielle liv. Videre skaper de nye ideene osv. de betingelsene som er nødvendige for å fullføre løysinga av de modnede oppgaver som stilles av det samfunnsmaterielle liv, og gjør ei videre utvikling av disse mulig.

I samband med dette skriver Marx:

”Teorien blir en materiell kraft så snart den har grepet massene.” (Karl Marx: Zur Kritik der Hegelschen Rechtsphilosophie.) For at det skal bli mulig for proletariatets parti å innvirke på vilkåra for samfunnetsmaterielle liv og påskynde utviklinga og forbedringa av dem, må det følgelig støtte seg på en samfunnsmessig ide og teori som gir et korrekt uttrykk for de behov utviklinga av samfunnets materielle liv stiller. Disse ideene eller teoriene vil på grunn av de nevnte forutsetninger være i stand til å sette de breie masser av folket i bevegelse, mobilisere dem og organisere det proletære partis store arme av dem-en arme som er rede til å knuse de reaksjonære krefter og bane veg for framskrittskreftene i samfunnet.

»Økonomistenes» og mensjevikenes bankrott forklares bl.a. ved at de ikke anerkjente den mobiliserende, organiserende og omskapende rolle som den framskredne teori og i de spiller. De forfalt til vulgær materialisme og reduserte teoriens og fordømte de partiet til en skyggetilværelse.

Marxismen-leninismens styrke og livskraft består i at den støtter seg på en framskreden teori som riktig gjenspeiler de krav som stilles av utviklinga av det samfunnsmaterielle liv. Marxismen-leninismen løfter teorien opp på den høyde som tilkommer den, og holder det for sin plikt heilt ut å utnytte dens mobiliserende, organiserende og omskapende kraft. Slik løyser den historiske materialisme spørsmålet om forholdet mellom densamfunnsmessige tilværelse og den samfunnsmessige bevissthet, mellom betingelsene for utviklinga av samfunnets materielle liv og utviklinga av dets åndelige liv.

3) Den historiske materialisme.

Det gjenstår å klarlegge spørsmålet: hva må en fra den historiske

materialismes synspunkt forstå med »betingelsene for samfunnets materielle liv», som i siste instans bestemmer samfunnets fysiognomi, dets ideer, synsmåter, politiske institusjoner osv.?

Hva er egentlig disse »betingelsene», og hva er deres kjennetegn?

Det er uten tvil slik at begrepet »betingelsene for samfunnets materielle liv» først og framst omfatter den natur som omgir samfunnet. Det geografiske miljø er en av de nødvendige og konstante betingelser for samfunnets materielle liv, og over naturligvis innflytelse på samfunnets utvikling. Hvilken rolle spiller så det geografiske miljø i utviklinga av samfunnet? Er ikke det geografiske miljø hovedkrafta som bestemmer samfunnets fysiognomi, karakteren av menneskes samfunnssystem og overgangen fra et system til et anna? Den historiske materialisme svarer benektende på dette spørsmålet.

Det geografiske miljø er ubestridelig en av de konstante og nødvendige betingelser for samfunnets utvikling, og over naturligvis innflytelse på denne utviklinga. Miljøet påskynder eller sinker gangen i den, alt ettersom. Men dets innflytelse er ikke den bestemmende, da forandringene og utviklinga av samfunnet foregår langt hurtigere enn i det geografiske miljø. I løpet av bare tre tusen år er tre forskjellige samfunnssystem gått i grava i Europa, urfelleskapet, slavesamfunnet og føydalsystemet. Øst-Europa, dvs. Sovjetunionen, har til og med gjennomlevd fire system. Men i den samme periode forandra Europa seg reint geografisk sett, enten overhode ikke, eller svært ubetydelig. Det er også forståelig. For at de geografiske forhold skal forandre seg noenlunde merkbart, kreves det millioner av år. På den andre side trengs det ikke meir enn noen hundre eller et par tusen år, sjøl for de djupeste forandringer i menneskenes samfunnssystem.

Men av dette følger at det geografiske miljø ikke kan være den bestemmende faktor, hovedårsaka, til samfunnsutviklinga. For det som er uforandra i titusener av år, kan ikke være hovedårsaka til det som gjennomgår djuptgående forandringer i løpet av noen hundre år. Det er heva over enhver tvil at befolkningstilveksten og befolknings tetthet også inngår i begrepet »betingelsene for samfunnets materielle liv». Menneskene utgjør et nødvendig element i disse betingelsene, for uten at det fins et visst minimum av mennesker, kan det ikke eksistere noe som helst materielt liv i samfunnet. Er ikke folketilveksten hovedkraftasom bestemmer karakteren av menneskenes samfunnssystem?

Den historiske materialisme svarer benektende også på dette spørsmålet.

Naturligvis har befolkningstilveksten innflytelse på samfunnets utvikling, den letter eller sinker utviklinga, men den kan ikke være bestemmende, da befolkningstilveksten i og for seg ikke gir noen nøkkel til forklaring på hvorfor vedkommende samfunnssystem avløyses av nettopp et bestemt nytt system, og ikke av hvilket som helst annet-. F.eks hvorfor urfellesskapet avløyses av nettopp slavesystemet, slavesystemet av det føydale, det føydale av det borgerlige og ikke av hvilket som helst annet system. Hvis befolkningstilveksten var den betemmende kraft i samfunnsutviklinga måtte en høyere befolkningstetthet ubetinga framkalle et nytt samfunnssystem av en tilsvarende høyere type. Dette skjer imidlertid ikke i virkeligheten. Befolkningstettheten i China er fire ganger høyere enn i USA, men USA står høyere med omsyn til samfunnsmessig utvikling enn China enn China, for der hersker ennå et halvføydalt system, (dette var i 1938 o.a.) mens USA alt for lenge siden hadde nådd det høyeste stadium av kapitalismens utvikling. Befolkningstettheten i Belgia er 19 ganger høyere enn i USA, og 26 ganger høyere enn i Sovjetunionen. Men USA står høyere enn Belgia i samfunnsmessig utvikling, og sammenligna med Sovjet ligger Belgia en heilt historisk epoke tilbake, for i Belgia hersker det kapitalistiske system, mens Sovjet allerede har gjort slutt på kapitalismen og oppretta det sosialistiske system.

Men av dette følger at befolkningstilveksten ikke er eller kan være hovedkrafta i samfunnsutviklinga, den som bestemmer samfunnssystemets karakter, detsfysiognomi.

a) Hva er det da som i systemet av betingelsene for det samfunnsmaterielle liv utgjør hovedkrafta som bestemmer samfunnets fysiognomi og karakter, utviklinga fra et system til et annet? Denne krafta er i følge den historiske materialisme måten å skaffe seg midlene til livsoppholdet på, dvs. de midler som er nødvendig for menneskenes eksistens, måten å produsere de materielle goder på (mat, klær, skotøy, bolig, brensel, produksjonsredskaper osv.) dvs. ting som er nødvendige for at samfunnet skal kunne leve og utvikle seg.

For å leve må en ha mat, klær osv., for å ha disse materielle goder må en produsere dem, for å produsere dem må en ha produksjonsred-

skaper, og en må kunne produsere disse redskapene og forstå å bruke dem. Produksjonsredskapene, som man produserer de materielle goder med, menneskene som setter disse redskapene i bevegelse og virkeliggjør produksjonen av disse goder, takket være en viss produksjonserfaring og evne til å arbeide, tilsammen utgjør alle disse elementer samfunnets produktivkrefter. Men produktivkreftene utgjør bare ei side av produksjonen og produksjonsmåten, ei side som uttrykker menneskenes forhold til tinga og kreftene i naturen, som utnyttes til produksjonen av de materielle goder. Den andre sida av produksjonen, og produksjonsmåten, er menneskenes forhold til hverandre i produksjonsprosessen. Dette kalles menneskenes produksjonsforhold. Menneskene fører kamp med naturen og utnytter den til produksjon av materielle goder. De arbeider ikke isolert fra hverandre, ikke som lausrevete enkeltindivider, men i felleskap, grupper og samfunn. Derfor er produksjonen alltid og under alle forhold en samfunnsmessig produksjon. For å virkeliggjøre produksjonen av de materielle goder, oppretter menneskene seg i mellom gjensidige forhold innen produksjonen, produksjonsforhold. Disse forhold kan være forhold med samarbeid og gjensidig hjelp mellom mennesker som er fri for utbytting. De kan være forhold med herredømme og underordning, og endelig kan de være overgangsforhold fra ei form for produksjonsforhold til ei anna. Men hvilken karakter produksjonsforholda enn har, utgjør de alltid, uansett system, et like så nødvendig element i produksjonen som samfunnets produktivkrefter.

"I produksjonen", sier Marx, "innvirker menneskene ikke bare på naturen, men også på hverandre. De produserer bare ved at de samvirker på en bestemt måte, og utveksler sin virksomhet innbyrdes. For å produsere inngår de bestemte forbindelser og forhold med hverandre, og bare innafor disse samfunnsmessige forbindelser og forhold finner deres innvirking på naturen, finner produksjonen sted." (Karl Marx: Lønnsarbeid og kapital.)

Følgelig omfatter produksjonen, produksjonsmåten, både samfunnets produktivkrefter og menneskenes produksjonsforhold. Såleis er den legemliggjørelsen av deres enhet i produksjonsprosessen.

b) Den første særegenhet ved produksjonen består i at den aldri blir i en tilstand av forandring og utvikling. Forandringene i produksjonsmåten framkaller uunngåelig en forandring i heile samfunnssystemet, i de samfunnsmessige ideer, politiske synsmåter og politiske institu-

sjoner. Kort sagt, de framkaller ei omdanning av heile den samfunnsmessige og politiske struktur. På forskjellige utviklingstrinn bruker menneskene forskjellige produksjonsmåter, eller primitivt sagt: de har et forskjellig levevis. Under urfellesskapet eksisterer en slags produksjonsmåte, under slaveriet eksisterer en annen slags, under føydalismen en tredje slags osv. I samsvar med dette er også menneskenes samfunnssystem, deres åndelige liv, deres synsmåter, deres politiske institusjoner forskjellige.

Slik som produksjonsmåten er, slik er i hovedsaka også selve samfunnet, dets ideer, teorier, politiske synsmåter og institusjoner. Eller primitivt sagt: slik som menneskenes levevis er, slik er deres tenkemåte. Det betyr at historia om samfunnets utvikling først og framst er historia om produksjonens utvikling og om produksjonsmåtene som har avløyst hverandre i århundrenes løp. Samfunnets historie er historia om utviklinga av produktivkreftene og menneskenes produksjonsforhold. Følgelig er historia om samfunnets utvikling samtidig historia om selve produsentene av de materielle goder. Det er historia om de arbeidende masser som er hovedkrafta i produksjonsprosessen og som besørger produksjonen av de materielle goder som er nødvendige for samfunnets eksistens.

Altså kan den historiske vitenskap, hvis den ønsker å være virkelig vitenskap, ikke lenger redusere historia om samfunnets utvikling til den virksomhet som konger og hærførere har utøvd. Men den må først og framst beskjeftige seg med historia om produsentene av de materielle goder, med de arbeidende masser, med folkene. Altså må en ikke søke nøkkelen til studiet av lovene for samfunnets utvikling i menneskenes hoder eller i samfunnets synsmåter og ideer, men i produksjonsmåten som praktiseres av samfunnet i hver gitt historisk periode, i samfunnets økonomi, han ikke finner noen kjøpedyktig etterspørsel på grunn av at de sjøl har utforsket og avdekket lovene for produksjonen, lovene for utviklinga av produktivkreftene og produksjonsforholdene, lovene for samfunnets økonomiske utvikling. Følgelig må proletariaets parti, hvis det ønsker å være et virkelig massernes parti framfor alt tilegne seg kunnskap om lovene for produksjonsutviklinga og for samfunnets økonomiske utvikling.

Følgelig må proletariaets parti for ikke å ta feil i politikken, både i oppbygginga av sitt program og i sin praktiske virksomhet, framfor alt gå ut fra lovene for samfunnets økonomiske utvikling.

c) Forandringer i produksjonen begynner alltid med forandringer i produktivkreftene og framfor alt med forandringer i produksjonsredskapene. Dette er den andre særegenhet ved produksjonen.

Produktivkreftene er altså det mest bevegelige og revolusjonære element i produksjonen. Først forandrer og utvikler samfunnets produktivkrefter seg, og deretter, avhengig og i samsvar med forandringene, forandrer menneskenes produksjonsforhold og deres økonomiske forbindelser seg. Det betyr likevel ikke at produksjonsforholda ikke øver innflytelse på utviklinga av produktivkreftene, og at de sistnemte ikke er avhengig av de først nemte. Produksjonsforholda, som utvikler seg avhengig av produktivkreftene, innvirker i sin tur på utviklinga av produktivkreftene, påskynder eller sinker denne utviklinga. I denne forbindelse må det bemerkes at produksjonsforholda ikke altfor lenge kan bli liggende etter veksten i produktivkreftene og stå i motsetning til dem. Produktivkreftene kan bare utvikle seg i fullt monn hvis produksjonsforholda svarer til produktivkreftenes karakter, dvs. den tilstand de befinner seg i. Med andre ord først da får utviklinga av produktivkreftene fritt spillerom. Derfor må produksjonsforholda, hvor meget de enn ligger tilbake for utviklinga av produktivkreftene, før eller seinere komme i virkelig samsvar med produktivkreftenes utviklingsnivå, deres karakter. I motsatt fall ville det finne sted en grunnleggende forstyrrelse i enheten mellom produktivkreftene og produksjonsforholda i produksjonssystemet. Produksjonen ville bli brutt i si helhet, en krise ville inntreffe, en krise som ville medføre ødelegging av produktivkrefter. Et eksempel på misforhold mellom produksjonsforholda og produktivkreftenes karakter, er de økonomiske kriser i de kapitalistiske land. Der befinner den privatkapitalistiske eiendomsrett til produksjonsmidla seg i skrikende misforhold til produksjonsprosessens samfunnsmessige karakter, og til produktivkreftenes karakter. Resultatet er de økonomiske kriser som fører til ødelegging av produktivkrefter. Sjølve dette misforhold danner derfor det økonomiske grunnlag for den sosiale revolusjon, hvis formål består i å tilintetgjøre de eksisterende produksjonsforhold og skape nye, som er i samsvar med produktivkreftenes karakter. Derimot er den sosialistiske forlekehusholdninga i Sovjet, hvor den samfunnsmessige eiendomsrett til produksjonsmidla er i fullt samsvar med den samfunnsmessige karakter av produksjonsprosessen, og hvor det som

en følge av det hverken forekommer økonomiske kriser eller ødelegging av produktivkrefter, et eksempel på fullt samsvar mellom produksjonsforholda og produktivkreftenes karakter. Følgelig er produktivkreftene ikke bare det mest bevegelige og revolusjonære element i produksjonen. De er samtidig det bestemmende element i utviklinga av produksjonen.

Slik som produktivkreftene er, slik må også produksjonsforholda være.

Om produktivkreftenes tilstand gir svar på spørsmålet med hvilke produksjonsredskaper menneskene produserer de materielle goder som er nødvendig for dem, så gir produksjonsforholdas tilstand svar på et heilt annet: hvem eier produksjonsmidla (jorda, skogene, vassdraga, råstoffa, produksjonsredskapa, jordas indre skatter, produksjonsbygningene, transport- og kommunikasjonsmidla osv.), hvem har råderetten over dem? Ligger denne retten hos heile samfunnet, eller hos enkelte personer, grupper, klasser som utnytter den til å utbytte andre personer, grupper eller klasser?

Et skjematisk bilde av produktivkreftenes utvikling opp gjennom tidene ser slik ut: Overgang fra primitive steinredskaper til pil og bue, og i samband med dette overgang fra jegerlivet til temming av dyr til primitiv feavl. Overgang fra stein til metallredskaper (jernøkse, treplogen med plogskjær av jern osv.), og i samband med dette overgang til dyrking av planter og jordbruk. Ei videre forbedring av metallredskapa for bearbeiding av materialer, blåsebelg i smia, framstilling av pottemakerarbeider, og i samsvar med dette utviklinga av handverket, atskillig av handverk og jordbruk, utvikling av en sjølstendig hanverks-, og seinere, manufakturproduksjon. Overgang fra handverksmessige produksjonsredskaper til maskina og forvandling av handverks- og manufakturproduksjon til maskinindustri. Overgang til maskinsystemet og oppkomsten av en moderne maskindrevet storindustri. Dette er det allminnelige og langt fra fullstendige bilde av utviklinga av samfunnets produktivkrefter i løet av menneskehetens historie. Det er klart at utviklinga og forbedringa av produksjonsredskapa herved blei gjennomført av menneskersom hadde noe med produksjonen å gjøre, og ikke uavhengig av menneskene. Følgelig: sammen med forandringene i, og utviklinga av produksjonsredskapa forandra og utvikla menneskene, dette viktigste element i produksjonserfaring, deres ferdighet til å arbeide, og deres evne til å bruke produksjonsredskapa seg.

I samsvar med forandringa i, og utviklinga av samfunnets produktivkrefter i historias løp, forandra og utvikla også menneskenes produksjonsforhold og økonomiske forhold seg. Historia kjenner fem hovedtyper av produksjonsforhold: forholda i ufellesskapet, slaveriet, føydalismen, kapitalismen og sosialismen. Under det primitiver fellesskapssystem er grunnlaget for produksjonsforholda at heile samfunnet eide produksjonsmidla i fellesskap. Dette svarer i hovedsaka til produktivkreftenes karakter i denne periode. Steinredskapa og den seinere oppfinnelse av pil og bue, utelukka menneskenes individuelle kamp mot naturkreftene og rovdyra. For å samle frukter i skogen, fange fisk i vannet og bygge boliger, var menneskene nødt til å arbeide i fellesskap dersom de ikke ville bukke under for sult, rovdyr eller nabosamfunna. Felles arbeid fører til felleseie av produksjonsmidla, så vel som til de framstilte produkter. Her eksisterer ennå ikke begrepet privat eie av produksjonsmidla, dersom en ser bort fra den personlige eie av visse redskaper. Her eksisterer ingen utbytting og ingen klasser.

Under slavesystemet er grunnlaget for produksjonsforholda slaveeierens eiendomsrett til produksjonsmidla, og sjøl til arbeideren i produksjons-slaven som eieren kan selge, kjøpe eller slå i hjel som et krøtter. Slike produksjonsforhold svarer i hovedsaka til den tilstand produktivkreftene befinner seg i i denne perioden. Istedenfor steinredskaper hadde menneskene nå metallredskaper til sin rådighet. Istedenfor en fattigslig og primitiv jegerhusholdning som hverken kjente feavl eller jordbruk, oppsto feavlenn, jordbruket, handverket og arbeidsdelinga mellom disse produksjonsgreinene. Muligheten til å bytteproduktene mellom de enkelte personer og fellesskap oppsto sammen med muligheten til å samle rikdommer i hendene på noen få, opphopping av produksjonsmidler hos et mindretall. Samtidig oppsto flertalls underordning under mindretallet og flertallets forvandling til slaver. Her fins ikke lenger noe felles og fritt arbeid av alle samfunnets medlemmer i produksjonsprosessen. Her hersker tvangsarbeid for slavene som utbyttes av de ikkearbeidende slaveeierne. Det fins derfor heller ikke felleseie av produksjonsmidla, og heller ikke av de framstilte produkter. Her framstår slaveeierne som den første og viktigste eiendomsbesitter i ordets fulle meining.

Rike og fattige, utbyttere og utbyttede, fullberettigede og rettslause, en forbitra klassekamp mellom dem, slik er bildet av slavesystemet.

Under føydalsystemet er grunnlaget for produksjonsforholda føydalherrens eiendomsrett til produksjonsmidla og hans begrensa eiendomsrett til arbeideren i produksjonen, dvs. den livegne, som i motsetning til slaven ikke kan slås i hjel, men som bare kan bli kjøpt eller solgt.

Ved sida av føydaleiendommen eksisterer bondens og handverkerens individuelle eie av produksjonsredskapa og av deres private husholdning, som er basert på persomlig arbeid. Slike produksjonsforhold svarer i hovedsaka til den tilstand som produktivkreftene befinner seg i i denne perioden. Ei vidare forbedring av smeltinga og bearbeidinga av jernet, utbredelse av jernplogen og vevstolen, ei vidare utvikling av jordbruket, hagebruket, vindyrkinga og dyrkinga av oljeholdige planter, framkomsten av manufakturforetak ved sida av handverkernes verksteder, slik er de karakteristiske trekk ved produktivkreftenes tilstand.

De nye produktivkrefter krever at arbeidsmannen viser et visst initiativ i produksjonen og lyst til arbeidet, at han har interesse av det. Derfor gir føydalherren avkall på slaven som er en arbeider uten interesse for arbeidet og som er fullstendig inaktiv. Han foretrekker livegne, som har sitt eget bruk, sine egne produksjonsredskaper og som til en vissgrad er interessert i arbeidet, noe som er nødvendig for at han skal dyrke jorda og betale føydalherren med naturalier av avlinga si.

Privateiendommer får her ei vidare utvikling. Utbyttinga er nesten liksom grusom som under slaveriet, den er bare litt mildna. Klassekampen mellom utbyttere og utbyttede utgjør grunntrekket ved føydalsystemet.

Under det kapitalistiske system er grunnlaget for produksjonsforholda den kapitalistiske eiendomsrett til produksjonsmidla. Men kapitalisten eier ikke dem som produserer, lønnsarbeiderne. Han kan hverken slå dem ihjel eller selge dem, fordi de er fri for personlig avhengighetsband. Men de er berøva produksjonsmidla, og for ikke å dø av sult er de nødt til å selge arbeidskrafta si til kapitalisten og bære utbytteråket. Ved sida av den kapitalistiske eiendomsrett til produksjonsmidla har bonden og handverkeren, som er frigjort fra livsegenskapets avhengighet, sin private eiendomsrett til produksjonsmidla. Denne eiendomsretten er basert på personlig arbeid, og har i den første tida vid utbredelse. Istedenfor handverkerens verksteder og manufakturforetaka har det oppstått veldige fabrikker og storindu-

strianlegg som er utstyrt med maskiner. Istedenfor de adelige gods, som blei drevet ved hjelp av bøndernes primitive redskaper, har det oppstått store kapitalistiske bruk som drives på basis av jordbruksteknikken og som er utstyrt med landbruksmaskiner.

De nye produktivkrefter krever at arbeiderne i produksjonen skal være meir opplyste og oppvakte enn underkua og uvitende livegne, at de skal være i stand til å forstå maskina og behandle den riktig. Derfor foretrekker kapitalisten å ha å gjøre med lønnsarbeidere som er frigjorte fra livegenskapets band. Arbeidere som er tilstrekkelig opplyst til å behandle maskinene riktig.

Men idet kapitalismen utvikla produktivkreftene i kolossalt omfang, vikla den seg inn i motsetninger som den er ute av stand til å løse. Idet kapitalismen produserer stadig meir varer og senker prisene på varene,skjerper den konkurransen, rutinerer massene av små og mellomstore private besittere, forvandler dem til proletarer og senker deres kjøpekraft, og som en følge av dette blir det umulig å få avsatt de produserte varene. Idet kapitalismen utvider produksjonen og samler millioner av arbeidere i veldige fabrikker og industrianlegg, gir den produksjonsprosessen en samfunnsmessig karakter. Som følge av dette undergraver den sin egen basis, da produksjonsprosessens samfunnsmessige karakter krever samfunnsmessig eiendomsrett til produksjonsmidla. Men produksjonsmidla tilhører jo kapitalisten, og er derved uforenelig med produksjonsprosessens samfunnsmessige karakter.

Disse uforsonelige motsetninger mellom produktivkreftenes karakter og produksjonsforholda gir seg til kjenne i periodiske overproduksjonskriser . Da er kapitalistene nødt til å tilintetgjøre ferdige varer, innstille produksjonen og ødelegge produktivkrefter, alt dette som en følge av at han ikke finner noen kjøpedyktig etterspørsel på grunn av at de sjøl har ruinert de breie lag av folket. Millioner er i slike perioder nødt til å li under arbeidslaushet og sult, ikke fordi det er mangel på varer, men fordi det er produsert for mye. Dette betyr at de kapitalistiske produksjonsforhold har opphørt å stå i samsvar med den tilstand som samfunnets produktivkrefter befinner seg i, og er kommet i uforsonlig motsetning til dem.

Det betyr at kapitalismen er svanger med revolusjonen, som er kalt til å erstatte den nåværende kapitalistiske eiendomsrett til produksjonsmidla med den sosialistiske eiendomsrett.

Det betyr at den skarpeste klassekamp mellom utbytterne og de utbyttede utgjør grunntrekket ved det kapitalistiske system. Under det sosialistiske system, som foreløpig bare er gjennomført i Sovjet (1938. o.a.), er grunnlaget for produksjonsforholda den samfunnsmessige eiendomsrett til produksjonsmidla. Her fins det verken utbyttere eller utbyttede lenger. De framstilte produkter fordeles etter prinsippet: "den som ikke arbeiderskal heller ikke ete." Menneskenes gjensidige forhold i produksjonsprosessen, karakteriseres her ved kameratslig samarbeid og sosialistisk gjensidig hjelp mellom arbeidere som er frigjort for utbytting. Her befinner produksjonsforholda seg i fullt samsvar med produktivkreftenes tilstand, for den samfunnsmessige karakter av produksjonsprosessen støttes av den samfunnsmessige eiendomsrett til produksjonsmidla.

Derfor kjenner den sosialistiske produksjon i Sovjet ikke periodiske overproduksjonskriser- og alt det meningsløse som er forbundet med dem.

Derfor utvikler produktivkreftene seg her i stadig aukende tempo, da produksjonsforholda som står i samsvar med dem, gir dem fritt spillerom for ei slik utvikling. Slik er bildet av utviklinga av menneskenes produksjonsforhold i løpet av menneskehetens historie. Slik er utviklinga av produksjonsforholda avhengig av utviklinga av samfunnets produktivkrefter, framfor alt utviklinga av produksjonsredskapene. Og som følge av denne avhengighet fører forandringene i, og utviklinga av produktivkreftene før eller seinere til tilsvarende forandringer i, og utvikling av produksjonsforholda.

"Bruken og framstillinga av arbeidsmidler (med dette uttrykket meiner Marx hovedsaklig produksjonsredskapa o.a.) er, sjøl om de i kimeform fins hos visse dyrearter, karakteristiske for den speifikt menneskelige arbeidsprosess, og Franklin definerer derfor mennesket som et dyr som lager redskaper", skriver Marx. "Likeså viktig som knokkelrestenes bygning er for å forstå forsvunne dyrearters organisasjon, likså viktig er rester av arbeidsmidler for å bedømme svunne økonomiske samfunnsformasjoner. Der er ikke det som lages, men hvordan det lages, med hvilke arbeidsmidler det lages som skiller de økonomiske perioder fra hverandre. Arbeidsmidlene er ikke bare gradmåleren for utviklinga av den menneskelige arbeidskraft, den er også kjennetegn på at de samfunnsmessige forhold som det arbeides under.» (Karl Marx: Kapitalen.)

Og videre»De samfunnsmessige forhold er nøye forbundet med produktivkreftene. Når menneskene erhverver seg nye produktivkrefter, forandrer de sin produksjonsmåte, og med forandringa av sin produksjonsmåte, av måten å opprettholde livet på, forandrer de alle sine samfunnsmessige forhold. Handkverna gir et samfunn med føydalherrer, dampmøllen et samfunn med industrikapitalister.» (Karl Marx: filosofiens elendighet.)

»Uopphørlig foregår det en vekstbevegelse av produktivkreftene, ei tilintetgjøring av samfunnsmessige forhold, en dannelse av ideer, det er bare bevegelsens abstraksjon som er ubevegelig». (Samme sted.)

I sin karakteristikk av den historiske materialisme, slik den er formulert i Det kommunistiske manifest, sier Engels: "Den økonomiske produksjon og enhver historisk epokes samfunnsstruktur som uungåelig følger av den, danner grunnlaget for denne epokes politiske og intellektuelle historie.... I samsvar med dette har heile historia (sia det urgamle felleseie av jord og grunn gikk i oppløsning) vært ei historie om klassekamper, kamper mellom utbyttere og utbyttede, beherskede og herskende klasser på forskjellige trinn av samfunnsutviklinga..... Men denne kampen har nådd et trinn, der den utbyttede og undertrykte klasse (proletariatet) ikke lenger kan frigjøre seg fra den klasse den blir undertrykt av (borgerskapet), uten samtidig for alltid å befri heile samfunnet for utbytting, undertrykking og klassekamper...." (Friedrich Engels: Forord til den tyske utgava av manifestet.)

d) Den tredje særegenhet ved produksjonen består i at de nye produktivkreftene og produksjonsforholda som svarer til dem, ikke oppstår atskilt fra det gamle system, eller etter at det gamle samfunne er forsvunnet, men i det gamle samfunnets skjød. De oppstår ikke som et resultat av menneskenes overlagte, bevisste virksomhet, men spontant, ubevisst og uavhengig av menneskenes vilje. Det gjør de av to grunner:

For det første fordi menneskene ikke står fritt i valget av den eller den produksjonsmåte, for hver ny generasjon som trer inn i livet finner ferdige produktivkrefter og produksjonsforhold som resultat av de foregående generasjoners arbeid. Derfor må den nye generasjon i den første tida godta alt den finner i ferdig form på produksjonens område, og tilpasse seg disse produktivkreftene og produksjonsforhold, for i det heile tatt å få mulighet til å produsere materielle goder.

For det annet fordi menneskene, når de forbedrer det eller det produksjonsredskap, det eller det element i produktivkreftene, ikke er seg bevisst, ikke forstår eller tenker på hvilke samfunnsmessige resultater disse forbedringer må føre til. De tenker kun på sine daglige interesser, på å lette sitt arbeid og oppnå en eller annen merkbar fordel for seg.

Da noen mennesker i det primitive urfelleskpet gradvis og famlende gikk over fra stein-til jernredskap, visste de naturligvis ikke hvilke samfunnsmessige resultater dette nye ville føre til. De forsto ikke og var seg ikke bevisst at overgangen til metallredskaper betydde ei omveltning i produksjonen, at den til sjuende og sist ville føre til slaverisystemet. Det de simpelthen ville, var å lette sitt arbeid og oppnå en nærliggende, merkbar fordel. Deres bevisste virksomhet var begrensa av de snevre rammene for denne daglig personlige fordel.

Da Europas unge borgerskap under føydalstyret ved sida av de små verksteder som dreiv på handverksbasis, begynte å bygge store manufakturforetak og på denne måten utvikla samfunnets produktivkrefter, visste det eller tenkte ikke at denne »lille« nyskaping ville føre til ei slik omgruppering av samfunnets krefter, at den ville føre til revolusjon både mot kongemakt og adel. Det ville simpelthen gjøre vareproduksjonen billigere, kaste meir varer ut på markedet i Asia og det nettopp oppdaga Amerika, og oppnå større profitt. Dets bevisste virksomhet var begrensa av de snevre rammene for denne dagligdagse praksis. Da de russiske kapitalister sammen med deutenlandske i Russland, visste de naturligvis ikke og tenkte ikke på hvilke samfunnsmessige følger denne betydelige vekst i produktivkreftene ville føre til. De var seg ikke bevisst og forsto ikke at dette betydelige spang i utviklinga av samfunnets produktivkrefter ville føre til ei slik omgruppering av samfunnets krefter at den ville gi proletariatet mulighet til å forene seg med bøndene og gjennomføre den seierrike sosialistiske revolusjon. De ville simpelthen utvide industriproduksjonen til det ytterste og bli herre over det kolossale indre marked, bli monopolister og presse mest mulig profitt ut av folkehusholdninga. Deres bevisste virksomhet gikk ikke ut over deres daglige snevert praktiske interesser.

I samsvar med dette sier Marx:

»I den samfunnsmessige produksjon av sitt liv (dvs. i produksjonen av

de materielle goder som er nødvendig for menneskenes liv. Forf.) inngår menneskene bestemte, nødvendige, av deres vilje uavhengige forhold, produksjonsforhold, som svarer til et bestemt trinn i utviklinga av deres materielle produktivkrefter.» (Karl Marx: Zur Kritik der Politische Ökonomie, Vortwort.)

Dette betyr likevel ikke at forandringene i og overgangen fra de gamle til de nye produksjonsforhold foregår glatt, uten konflikter og rystelser. Tvert i mot, en slik overgang foregår vanligvis gjennom ei revolusjonær omstyrting av de gamle produksjonsforhold og opprettelsen av nye. Inntil en viss periode foregår utviklinga av produktivkreftene og forandringene på produksjonsforholdas område spontant, uavhengig av menneskenes vilje. Men slik foregår den bare inntil det punkt, da de produktivkrefter som er oppstått og holder på å utvikle seg, har nådd den nødvendige modning. Etterpå forvandles de bestående produksjonsforhold og deres bærere, de herskende klasser, til den "uovervinnelige" hindring, som bare kan fjernes gjennom de nye klassers bevisste virksomhet, deres voldelige aksjoner, gjennom revolusjonen. Her framtrer særlig skarpt den veldige rolle som de nye samfunnsmessige ideer, politiske institusjoner, den nye politiske makt spiller, alt dette som er kalt til med vold å avskaffe de gamle produksjonsforhold. På grunnlag av denne konflikten mellom de nye produktivkrefter og de gamle produksjonsforhold og på grunnlag av samfunnets nye økonomiske behov, oppstår det nye samfunnsmessige ideer. De nye ideene organiserer og mobiliserer massene. Massene sveiser seg sammen til en ny politisk arme, skaper en ny revolusjonær makt og utnytter den for med vold å fjerne den gamle ordning på produksjonsforholdas område, samt skape og befeste ei ny ordning. Den spontane utviklingsprosess viker plassen for menneskenes bevisste virksomhet, den fredelige utvikling viker plassen for den voldelige omvelting, evolusjonen viker plassen for revolusjonen.

"Proletariatet", sier Marx, "forener seg i kampen mot borgerskapet nødvendigvis til klasse, gjør seg gjennom en revolusjon til herskende klasse, og opphever som herskende klasse med vold de gamle produksjonsforhold". (Det kommunistiske manifest.)

Og videre:

"Proletariatet vil nytte sitt politiske herredømme til litt etter litt å rive all kapital fra borgerskapet og sentralisere alle produksjons-

redskapene i hendene på staten, dvs. i hendene på proletariatet som er organisert som herskende klasse, og så hurtig som mulig å auke mengden av produktivkrefterne.” (Samme sted.)

”Vold er fødselshjelperen for ethvert gammelt samfunn som går svangert med et nytt.” (Karl Marx: Kapitalen).

Her er den geniale formulering av kjernen i den historiske materialisme, som Marx ga i 1859 i det historiske forord til sin berømte bok ”Zur Kritik der Politischen Ökonomie”.

”I den samfunnsmessige produksjon av sitt liv inngår menneskene bestemte, nødvendige, av deres vilje uavhengige forhold, produksjonsforhold, som svarer til et bestemt trinn i utviklinga av deres materielle produktivkrefter. Disse produksjonsforhold i sin heilhet danner samfunnets økonomiske struktur, den reelle basis som det reiser seg en juridisk og politisk overbygning på, og som samsvarer med bestemte samfunnsmessige bevissthetsformer. Det materielle livs produksjonsmåte betinger densosiale, politiske og andelige livsprosess overhodet. Det er ikke menneskenes bevissthet som bestemmer deres tilværelse, men omvendt deres samfunnsmessige tilværelse som bestemmer deres bevissthet. På et visst trinn i si utvikling kommer samfunnets materielle produktivkrefter i motsetning til de foreliggende produksjonsforhold, eller - hva som bare er et juridisk uttrykk for det samme - til de eiendomsforhold som de til da hadde bevega seg innafor. Fra å være utviklingsformer for produktivkrefterne forvandler disse forhold seg til lenker for dem. Det inntreffer da en epoke med sosial revolusjon. Med forandringa av det økonomiske grunnlaget, skjer det ei langsommere eller hurtigere omvelting i heile den veldige overbygninga. Når en iakttar slike omveltinger, må en alltid skjelne mellom den materielle omvelting i de økonomiske produksjonsbetingelser, som kan konstanteres med naturvitenskapelig nøyaktighet, og de juridiske, politiske, religiøse, kunstneriske eller filosofiske, kort sagt ideologiske former, i hvilke menneskene blir seg denne konflikten bevisst og utkjemper den. Like lite som en bedømmer et menneske etter hva det meiner om seg sjøl, liksom lite kan en bedømme en slik omveltningsepoke ut fra dens egen bevissthet, men må tvert i mot forklare denne bevissthet ut fra motsetningene i det materielle liv, ut fra den foreliggende konflikt mellom samfunnsmessige produktivkrefter og produksjonsforhold. Ei samfunnsform går aldri under før alle produktivkrefter den er vid nok til å romme, er utvikla, og nye,

høgere produksjonsforhold oppstår aldri før de materiell
betingelser for dem er modna i sjølve det gamle samfu
Derfor stiller menneskeheten seg alltid bare oppgaver som den kan
løyse, for nøyere betrakta vil det alltid være slik at oppgaven sjøl bare
oppstår når de materielle betingelser for å løyse denalt er til stede,
eller i det minste befinner seg i sin emningsprosess.” Slik er den
marxistiske materialisme når en anvender den på samfunnslivet og på
samfunnets historie.Slik er grunntrekka i den dialektiske og historiske
materialisme.

Skrevet i september 1938!

ETTER TRETTI ÅR

av Bo Gustafsson

Stalins artikkel om den dialektiske og historiske materialismen ble utgitt for nesten tretti år siden som et kapittel i »Sovjetunionens Komunistiske partis (bolsjevikene) historie.» Marx, Engels og Lenin fikk aldri anledning til kort å sammenfatte marxismens verdensanskuelse. Stalins artikkel fikk derfor stor betydning for den marxistisk-leninistiske bevegelsen i hele verden. En kan si at den som helhet fortsatt er uovertruffen. Den tar nemlig opp nesten alle viktige punkter i marxismens verdensanskuelse og gir en riktig framstilling av den. Den har visse mindre feil, som er blitt oppdaget gjennom marxismen-leninismens sprangartede utvikling siden 1938. Det er derfor nødvendig å utstyre nyutgaven med noen kommentarer og anmerkninger. Naturligvis er forfatteren av disse merknadene sjøl ansvarlig for dem. I visse henseende kan de være riktige, i andre uriktige. Diskusjonen om Stalin og Stalins rolle er nemlig ennå langt fra avslutta. Disse merknadene kan kanskje betraktes som et lite bidrag til denne diskusjonen.

DEN DIALEKTISKE MATERIALISMEN

Stalin sier innledningsvis, at marxismens verdensanskuelse kalles dialektisk materialisme fordi «måten den behandler natur og foreteelser på» og «metoden» er dialektisk og dens «tolkning», «oppfatting» og «teori» er materialistisk. Denne definisjonen er kanskje ikke helt klar og helt uttømmende. En mer presis og mer omfattende definisjon er nok følgende: «Dialektiske materialismen er vitenskapen om naturens, samfunnets og tenkningens mest allmenne bevegelses- og utviklingslover.» Av denne definisjonen går nemlig fram:

fram:1) at den dialektiske materialismen ikke bare er en dialektisk "behandlingsmåte", "metode" eller bare en "teori", den er enda mer omfattende: den er vitenskap, 2) at den dialektiske materialismen er en vitenskapelig sammenfatning (gjenspeiling) av hele virkelighetens, både naturens, samfunnets og tenkningsbevegelse- og utviklingslover, dvs. at den sammenfatter både den subjektive og den objektive dialektikken, 3) at den historiske materialismen og 4) at den dialektiske materialismen er vitenskapen ikke om naturens, samfunnets og tenkningens allmenne, dvs. mest grunnleggende lover, men om deres mest allmenne, dvs. mest grunnleggende lover. Hvilke lover er så dette? Først og fremst følgende tre grunnlover, hvor den første er primær og de to andre sekundære, dvs. avledet av den første:

1. loven om motsetningenes enhet og kamp
2. loven om overgang fra kvantitative til kvalitative forandringer
3. loven om negasjon av negasjonen.

Disse lovene kan naturligvis ikke gis numerisk verdi på samme måte som visse naturlover, samfunnsmessige lovmessigheter og psykiske lover. Men i likhet med slike allmenne lover uttrykker også den dialektiske materialismens tre grunnlover er vedvarende, vesentlig og nødvendig samband i naturens, samfunnets og tenkningens bevegelse og utvikling.

Ifølge loven om motsetningenes kamp og enhet er alle foreteelser bygd opp av motsetninger, som på den ene side forutsetter og betinger hverandre, men på den andre side også utelukker hverandre. Under kapitalismen forutsetter eksistensen av lønnsarbeidere, for uten lønnsarbeidere kan ikke kapitalistene forbli kapitalister. Men disse to motsetningene utelukker samtidig hverandre, ettersom kapitalistene bare forbli kapitalister kan ved å utsuge lønnsarbeidere dvs. ikke tillate dem å bli kapitalister, men holde dem tilbake i deres stilling som lønnsarbeiderne. For at kapitalisten skal kunne fortsette å eksistere som kapitalist, er han altså tvunget til å opprettholde sin egen motsetning: lønnsarbeideren. De to hovedklassene under kapitalismen utgjør slik en motsetningsfull enhet - en enhet av hverandre utelukkende motsetninger. Her er det viktig å legge merke til at motsetningenes enhet er tilfeldig og relativ, mens kampen mellom dem er permanent og absolutt. Motsetningenes enhet i klassekampen kommer til uttrykk i kortere perioder av likevekt og

tilstand, mens motsetningens kamp svarer svarer til de lengre periodene av tiltakende dominans for den ene sida og raskt framskritt. Motsetningens kamp er derfor alltid mer vesentlig, nødvendig, viktigere for den ene sida og raskt framskritt. I virkeligheten er kampen og bare kampen mellom motsetningene årsak til utvikling og framskritt. Deretter gjelder såvel utviklinga i naturen som i samfunnet og tenkningen. Den dialektiske materialismens første lov er derfor også den dialektiske materialismens primære grunnlov og de to andre grunnlovene kan avledes av denne.

Loven om kvantitative endrings overgang (omslag) i kvalitative gjenspeiler det forhold at utviklinga ikke bare foregår i form av kvantitative, men også av kvalitative endringer, ikke bare av evolusjon, men også av revolusjon og ikke bare av kontinuitet, men også av diskontinuitet. Det kapitalistiske samfunn oppsto opprinnelig gjennom små, gradvise endringer innen ramma av føydalsamfunnet. På et gitt stadium av denne evolusjonen (utviklinga) sprengte den framvoksende kapitalismen føydalsamfunnet, som på dette stadiet altså ble forandret sprangartet, revolusjonært og fra grunnen. Samfunnets kvalitet (dets vesen) gjennom den sprangartede forandringen fra kapitalisme til sosialisme. Overgangen fra kvantitet til kvalitet forårsakes av motsetningenes kamp. Med unntak av det moment som er nevnt ovenfor (kortere perioder av relativ likevekt, overs. anm.) er eller blir nemlig den ene sida i motsetningen dominerende (overordna) og den andre sida dominert (underordna). Det er den dominerende sida i motsetningen som gir foreteelsen dens kvalitet, dens vesenstrekk. Men gjennom motsetningenes kamp forandres kraftforholdet mellom dem. Den overordna sida blir underordna og den underordna blir overordna. Dermed forandres kvaliteten av foreteelsen. Det kapitalistiske samfunns kvalitet blir bestemt av at kapitalistklassen dominerer over arbeiderklassen, som kapitalistklassen påtvinger sitt diktatur. Men gjennom kampen mellom kapital og arbeid vokser den underordna arbeiderklassen seg stadig sterkere. På et visst stadium i denne utviklinga gjør arbeiderklassen revolusjon, styrter kapitalistklassen og oppretter sitt diktatur, dvs. proletariats diktatur. Det betyr at den tidligere overordna sida blir underordna og den tidligere underordna sida blir overordna. Samtidig forandres samfunnets kvalitet ved at det går over fra å være kapitalistisk til å bli sosialistisk..

3. Ifølge loven om negasjon av negasjonen er utviklinga i natur, samfunn og tenking uendelig, sammenhengende og progressiv, dvs. motsetningenes kamp i foreteelsene opphører aldri, den forener det nye med det gamle og leder utviklinga opp på stadig høyere nivåer. Slavesamfunnet måtte vike plassen for føydalsamfunnet, men dette måtte i sin tur vike for kapitalismen, som igjen erstattes av sosialismen osv. Men denne negasjonen innebærer ikke ei absolutt og mekanisk, men ei relativt og dialektisk fornektning. Om negasjonen skulle være absolutt, ville det ikke forekomme hverken noe uendelig sammenhengende eller progressiv utvikling. Men for det første opphører ikke utviklinga i og med at det tidligere og lavere stadiet negeres av det etterfølgende og høyere stadiet. For det andre finnes det hele tida et samband mellom de to stadiene. Det nye stadiet kan ikke skapes av tomme intet, men framgår av det eldre stadiet. Slik oppsto og utviklinga f.eks. kapitalismen seg innen ramma av føydalismen, som den derfor styrtet (negrerte). For det tredje bevarer den nye negasjonen de framvoksende, positive sidene i den gamle negasjonen, samtidig som den opphever den. Når sosialismen slik opphever kapitalismen negerer den kapitalismens utdøende, negative sider, i første rekke utsuginga, men bevarer dens framvoksende, positive sider, f.eks. storindustrien, den moderne teknikken, den rasjonelle bokføringa osv. Billedlig uttrykt er loven om negasjon av negasjonen en gjenspeiling av at utviklinga ikke foregår i ei rett linje eller i sirkel, men i en oppadstigende, spiralforma bevegelse. Også den tredje grunnloven kan avledes av den første loven, ettersom negasjonen av negasjonen er et uttrykk for en form for motsetningenes kamp. Disse tre grunnlover i den dialektiske materialismen blir komplettert av en rekke andre dialektiske lover, slik som lovene om det dialektiske samband mellom vesen og fenomen, nødvendighet og tilfeldighet, det allmenne og det spesielle, abstrakt og konkret, form og innhold, virkelighet og mulighet, teori og praksis mm.

STALIN OG DEN DIALEKTISKE MATERIALISMEN

Stalins redegjørelse for den dialektiske materialismen og deens kjennetegn inneholder adskillig av hva som er sagt ovenfor. Men den lider også av en del iøyefallende svakheter. Det har ikke lyktes Stalin å påvise det indre sambandet mellom de dialektiske lovmessighetene.

Det går heller ikke fram av hans redegjørelse at loven om motsetningenes kamp og enhet er den primære av den dialektiske materialismens lover. Stalin berører nesten utelukkende den subjektive dialektikken, dvs. dialektikken som metode, teori og vitenskap. Endelig savnes i hans framstilling skillet mellom antagonistiske og ikke-antagonistiske motsetninger på den ene sida, og motsetninger i folket og mellom folket og folkets fiender. Lenin påviste skillet mellom antagonistiske og ikke antagonistiske motsetninger. Men den som mest utførlig har analysert begge disse typer ev motsetninger er Mao Tse-tung, som også har vist at ikke-antagonistiske motsetninger må løses med helt andre metoder enn de antagonistiske. Disse svakhetene i Stalins redegjørelse er naturligvis ikke tilfeldige. Stalin avvek faktisk iblandt fra den dialektiske materialismen og henfalt til metafysikk og subjektivism. I sin politikk blandet han i en viss utstrekning sammen antagonistiske og ikke-antagonistiske motsetning og motsetninger mellom folket og folkets fiender og motsetninger i folket. På 30-tallet fikk dette til følge at deler av folket ble rammet av slag som var retta mot fiender av folket, mens folkets fiender klarte seg unna slaga. Derved ble folket i en viss utstrekning splitta, hva folkets fiender utnytta til å så ytterligere splid i folket. Ved at han slik ikke alltid foretok en konkret analyse av motsetningene og i sin politikk ikke heller alltid støtta seg på folket, ble Stalin hindra i sitt forsett om å tilfalle gjennomføre si riktige politiske linje og den tilføyde iblandfolket og partiet unødige offer.

STALIN OG DEN HISTORISKE MATERIALISMEN

Stalins redegjørelse for den historiske materialismen er inngående og systematisk. Likevel har også den visse svakheter. For det første diskuterer Stalin bare i forbigående motsetninga mellom samfunnets økonomiske basis og dets politiske, juridiske, ideologiske etc. overbygning. Denne motsetninga er svært viktig i samfunnsutviklinga og den er av grunnleggende betydning for den historiske materialismen. Erfaring viser at løsningen av denne motsetninga avgjør spørsmålet om klassekampens videreutvikling under sosialismen. Motsetninga mellom produktivkrefter og produksjonsforhold løses i hovedsak ved at proletariatet tar over makta i den sosialistiske

revolusjonen. Med maktovertakinga begynner proletariatet å løse motsetninga mellom basis og overbygning. Men maktovertakinga løser hverken den første eller andre motsetninga definitivt, særlig ikke den andre. Den må løses ved stadig tilbakevendende kulturrevolusjoner, som suksessivt jevner ut utsugersamfunnets ideologi og planter inn proletær ideologi i hele folket. Dette er den eneste måten å befeste proletariatets ideologi på. Stalin innså ikke til fulle betydningen av denne motsetninga, tillempinga av den i klassekampen og dens gjenspeiling i den historiske materialismen. Mot sin vilje bidro han derfor til å legge forholda til rette for de borgelige elementenes overtaking i stat og part. For det andre har klasse-motsetningene og den på klasse-motsetningene grunna klassekampen forsvunnet nesten helt i Stalins framstilling av den historiske materialismen. Ifølge Stalin er »samfunnsutviklingas historie i første rekke historia om produksjonsutviklinga». Han peker riktig nok på at samfunnsutviklingens historie samtidig er historia om de materielle nyttighetenes framstillere, med de arbeidende massers historie, med folkets historie». Men nettopp derfor er også i første rekke historia om klassekampen. Den må ganske riktig i siste instans forklares med utgangspunkt i produksjonsutviklingas historie, som utgjør den grunnleggende betingelsen for klassekampens historie. Dvs. folkene og klassene skaper ikke historia etter eget forgodtbefinnende, men de skaper likevel selve historia. I sitt innerste vesen er derfor historia ei historie om folkenes og klassenes kamp og i første rekke de revolusjonære folk og klassers frihetskamp. Høydepunktene i denne historia er de revolusjonære folk og klassers kamp for å avskaffe utsuging og undertrykking over hode. De revolusjonære folk og klassers kamp utgjør slik den virkelige drivkraft i den historiske utviklinga. Jo mer framgangsrik denne kampen er, dvs. jo hardere slag den kan rette mot de herskende klassene og de produksjonsforhold de opprettholder, desto større rom blir skapt for de nye produktivkreftenes tilvekst og desto raskere kan de utvikles. Klassekampen bestemmes imidlertid i siste instans av den produksjonsmåten som er rådende, dens produktivkrefter og produksjonsforhold, som setter visse grenser for klassekampens utvikling, nivå og resultat. Slik er den svenske historia fylt av bondereisninger og bondekrig og de var i eldre tid den virkelige drivkraft i den historiske utviklinga i vårt land. De utvikla derigjennom både produktivkreftene og produksjonsforholda. Men

bondeklassen kunne aldri erobre makta. Det fantes hverken de produktivkrefter, produksjonsforhold, klassekrefter eller det parti som er ei nødvendig forutsetning for at folket skal kunne erobre makta. Disse betingelsene ble først skapt med kapitalismen, den industriarbeiderklassen den avlet og den vitenskapelige sosialismen. Produksjonsutviklingens historie utgjør altså den historiske utviklingens basis, dens ramme. Men innholdet i den historiske utviklingen utgjøres av klassekampen, i første rekke de revolusjonære folka og klassenes frigjøringskamp. Det er også denne kampen som driver den historiske utviklinga framover og som skaper både produktivkreftene og produksjonsforholda. Derfor er det sikkert også uriktig som Stalin gjør å sette produksjonsredskapa foran menneskene i beskrivelsen av produktivkreftene. Det avgjørende i kampa er nemlig ikke teknikken og arbeidsredskapene, men menneskene bak dem. Slik er klassekampen selve kjernepunktet i den historiske materialismen. Den må derfor gis en framtreddende plass i enhver framstilling av den. Dette gjelder dessto mer ettersom klasser og klassekamp fortsetter å leve under hele sosialismens æra, fram til det klasseløse kommunistiske samfunn, da klassene og dermed også klassekampen, proletariatets diktatur og det kommunistiske parti et forsvinner.

Hva Stalin i virkeligheten behandler i sin redegjørelse for den historiske materialismen, er mindre klassekampen enn klassekampens økonomiske basis, produksjonsmåten og dens to motsatte sider - produktivkreftene og produksjonsforholda - samt de økonomiske samfunnsformasjoners stadier. Denne sida av den historiske materialismen er også - som det er pekt på ovenfor, grunnleggende. Marx' innsats besto nettopp i at han påviste klassekampens betingethet og bundenhet til produksjonsmåten. Han klargjorde så å si klassekampens anatomi. Uten å forstå klassekampens økonomiske basis kan en heller ikke forstå klassekampens historie. Stalins redegjørelse for klassekampens økonomiske basis er grundig og inngående. Men også den inneholder diskutabile punkter. I sin analyse av motsetninga mellom produktivkrefter og produksjonsforhold viser han hvordan denne motsetninga driver produksjonsmåten framover. Men hans framstilling kan gi inntrykk av at denne motsetninga ville falle bort under sosialismen, at kampen mellom motsetningene skulle vike plassen for blott og bart enheten mellom

dem. Han sier at »et eksempel på full overenstemmelse mellom produksjonsforholde og produktivkreftenes karakter er den sosialistiske folkehusholdningen i Sovjetunionen. . . »Naturligvis løser den sosialistiske revolusjonen hovedmotsetninga mellom produktivkreftenes samfunnsmessige og produksjonsfolke private karakter. Men for det. Men for det første tar denne prosessen lang tid, etter at arbeiderklassen har tatt den politiske makta. For det andre går veien til samfunnsmessig eiendom delvis ikke direkte, men går gjennom gruppeeidommer slik som jordbruket. For det tredje oppstår det hele tida nye motsetninger mellom produktivkrefter og produksjonsforhold som følge av produktivkreftenes raskere tilvekst nettopp under sosialismen. Et eksempel på dette er framkomsten av folkekommuner i Kina fra 1958. Folkekommunen utgjorde et nytt og høyere produksjonsforhold som følge av produktivkreftenes raske tilvekst nettopp under sosialismen. Folkekommunen utgjorde et nytt og høyere produksjonsforhold jamført med jordbrukskooperativene og den banet seg veg som følge av massekampanjen for høyere produksjon, som ble utløst av den fremste produktivkrafta: de arbeidene mennesker. Hvis på den andre sidaproduksjonsforholda stadig revolusjoneres under sosialismen kommer de tilslutt til å hemme utviklinga av produktivkreftene .

Et eksempel på dette er stagnasjonen innen jordbruk og industri i Sovjetunionen etter Stalins død og som Krustjov-revisjonistene forsøker å »løse» gjennom å gjeninnføre deler av de tidligere avskaffede kapitalistiske produksjon og utbytterforholda. Naturligvis har motsetninga mellom produktivkrefter og produksjonsforhold under sosialismen en helt annen karakter enn under kapitalismen. Den viktigste skilnaden er at motsetninga under kapitalismen er antagonistisk av vesen, mens den under sosialismen vesentlig er ikke antagonistiske. Men om det ikke fantes noen motsetning mellom produktivkrefter og produksjonsforhold under sosialismen, ville det overhodet ikke være mulig å utvikle den sosialistiske produksjonsmåten. Derfor sier Mao Tse-tung, som er den som mest inngående har behandlet dette spørsmålet, med rette:

»De grunnleggende motsetningene i det sosialistiske samfunnet er fortsatt de som består mellom produksjonsforhold og produktivkrefter og mellom overbygninga og den økonomiske basis» (Om den korrekte behandling av motsetninger i folket)

Til sist bør også et par andre, mindre, kritiske synspunkter føyes til i samband med Stalins redegjørelse for den historiske materialismen. Når Stalin beskriver de kjente historiske hovedtypene av den økonomiske samfunnsstrukturen, nevner han ikke i det heile den asiatiske produksjonsmåten, som i følge Marx også utgjorde en epoke. (se f.eks. innleiinga til Zur Kritik der Politischen Ökonomie) Denne produksjonsmåten som i gammel tid var framherskende i India og Kina, har Marx beskrevet i f.eks. artikkelen »Det britiske herredømme i India». Denne samfunnsformen var kan hende ikke like opprinnelig som slaveriet og føydalismen, den var heller ikke like utbredt som disse og den ser heller ikke ut til å ha skapt etterfølgende samfunnsformer av sin egen kraft. I Asias historie har denne produksjonsmetoden likevel spilt en stor rolle, og den gir nøkkelen til forståelse av denne verdensdelens historie.

Visse deler av Stalins oppfatninger av de drivkrefter som forårsaker at en samfunnsform forvandles til en annen kan også kritiseres. Som forklaring på at slavesystemet forvandles til føydalisme framholder Stalin at »føydalherren.....frigir.....slaven, som ikke er interesert i arbeidet og fullstendig mangler initiativ, foretrekker å ha med den livsegne å gjøre, som har sin egen husholdning, sine produksjonsredskaper og en viss interesse for arbeide, noe som er nødvendig for at han skal dyrke jorda og betale føydalherren en natura av avlinga si».

Denne forklaringa inneholder sjølsagt en del av sannheten. Men slavesystemet erstattes av føydalismen på grunn av kampen mellom motsetningene, dvs. på grunn av klassekampen. Den undertrykte klassen, slavene, gjorde opprør mot sine undertrykkere, slaveeierne, og knuste staten deres. Stalin har knapt nok rett når han sier at den føydale utbyttinga var »litt mildere» sammenlikna med utsuginga under slaveriet. Utbyttinga måles ut fra det tallmessige forholdet mellom de merarbeidendes prodkusenters merarbeid (merprodukt) og deres nødvendige arbeid (den delen av produksjonen som tilsvarer arbeidernes levekostnader). Disse to delene utgjør tilsammen de arbeidendes (netto-)produksjon. Føydalsystemet medførte ei kraftig øking av produksjonen. Om nå merproduktet og den delen av produksjonen som tilfaller de arbeidende produsenter øket i sammeforhold, blei utbyttinga uendret. Om merproduktet øket mer enn den delen av produksjonen som tilfaller produsentene, øket utbyttinga. Om tvert i mot den delen av merproduktet som tilfalt

produsenten øket mer enn merproduktet, avtok utbyttinga. I følge Stalin skulle altså det siste være tilfelle i og med overgangen fra slaveri til føydalisme. Dette er sjølsagt ikke et teoretisk spørsmål. Men det er lite sannsynlig at utbyttinga skulle ha blitt mildere. Tvert i mot gikk føydalherrene over til det nye utbyttingssystemet fordi reproduksjonskostnadene til slavearbeidskrafta blei for høge i forhold til merproduktet. Føydalherrene overlot ansvaret for reproduksjonen av arbeidskrafta til arbeiderne sjøl ved å binde dem til jorda og stille visse produksjonsmidler til disposisjon for dem. Dermed øket friheten til de arbeidende og følgelig også deres personlige interesse av å produsere mer, noe som øket merproduktet. Videre finner en at utbyttingsgraden ville øke, sjøl om produksjonsmengda som tilfalt de arbeidende produsentene øket, nemlig om produktmengden som tilfalt føydalherren øket enda mer. Nettopp ei slik utvikling har inntruffet i den kapitalistiske verden, noe som bl.a. kan avleses i den stadig økende andelen av nasjonalproduktet som går til kapitalakkumulasjonen: den har bare i etterkrigstida steget fra 20 til 30% (i Norge 36%, o.a.) dvs. øket med 50%. Denne økende utbyttingsgraden har ikke bare vært forenlig med en viss øking av arbeidernes materielle levestandard, men har også delvis vært et resultat av denne. På samme vis medførte ganske sikkert heller ikke føydalsystemet en reduksjon av utbyttingsgraden, men en øking.

På samme vis som Stalin gjør føydalherren til primus motor i overgangen fra slaveri til føydalisme, gjør han også kapitalisten til primus motor i overgangen fra føydalisme til kapitalisme. Han skriver at

”de nye produktivkreftene krever at produsenten må være mer opplyst og mer intelligent enn de undertrykte og uvitende livegne, at de skal forstå seg på maskiner og kunne behandle dem rett. Derfor foretrekker kapitalistene å ha å gjøre med lønnsarbeiderne som er befridd fra livegenskapen, som er tilstrekkelig opplyst til å behandle maskinen rett”.

Det er tvilsomt om denne beskrivelsen tar fatt i det mest vesentlige. For det første gikk føydalismen like mye som slavesystemet under som følge av klassekamp. For det andre kan man knapt si at kapitalisten ”foretrakk” å ha med frie lønnsarbeidere å gjøre i stedet for livegne. De livegne ble forvandlet til lønnsarbeidere med vold, i det den opprinnelige akkumulasjon drev dem fra gard og grunn og gjorde

dem frie som fuglen, og de blei derfor tvunget til å ta ansettelse hos kapitalistene. Jo større disse »frie» proletarenes fattigdom var, jo mer lønnsomt var det for kapitalistene å ansette dem og utbytte dem. Var de ikke utarmet fra før, så blei de det gjennom å trekkes inn i industrikapitalismens kvernmølle, som odla dem både fysisk og psykisk. Dette er skildret inngående av Marx i første bind av Kapitalen.

LITT OM STALINS SEINERE TEORETISKE BIDRAG

Det springende punktet i Stalins teoretiske feil ligger i hans ufullstendige analyse og tillemping av den første grunnloven i den dialektiske materialismen, den om motsetningenes enhet og kamp, framfor alt i det sosialistiske samfunnet. Denne slutningen bekreftes av en analyse av Stalins seinere teoretiske bidrag, framfor alt »Marxismen og språkvitenskapens spørsmål» (1950) og »Sosialismens økonomiske problem i SSRU» (1952). Men disse arbeidene viser også at Stalin i løpet av sine siste år begynte å nærme seg, og til en viss grad og inntok et korrekt teoretisk standpunkt i spørsmålet om motsetningenes enhet og kamp under sosialismen.

I »Marxismens og språkvitenskapens spørsmål» hevdet Stalin »til opplysning for kamerater som er glad i eksplosjoner» - »at loven om overgang fra en gammel til en ny kvalitet gjennom eksplosjon ... er obligatorisk for et samfunn som er skilt i fiendtlige klasser. Men dette er på ingen måte obligatorisk for et samfunn som ikke har noen fiendtlige klasser».

Som et eksempel viser Stalin til kollektiviseringen av jordbruket i Sovjetunionen mellom årene 1928 og 1936. I følge Stalin blei denne ikke gjennomført ved en eksplosjon, dvs. »ikke ved at den eksisterne makten blei styrtet og en ny grunnlagt, men ved en gradvis overgang fra det gamle borgerlige systemet på landsbygda til et nytt». Stalin innrømmer samtidig at »det var en revolusjon som likviderte det gamle borgerlige systemet på landsbygda» og som skapte det nye, sosialistiske systemet». Men det skulle likevel ikke ha vært en eksplosjon og et maktskifte? Sikkert nok var det både en revolusjon, et maktskifte, en eksplosjon og en overgang fra en gammel kvalitet til en ny! I løpet av noen år ble kapitalistenes

klasseherredømme på landsbygda i Sovjetunionen brutt, hundrevis av kapitalister (kulaker) ble utstøtt fra landsbyene og 25 millioner bondejordbruk blei forent i en kvart million kolchoser. Det var største omveltning som noengang har skjedd i jordbrukets økonomiske historie. Det varforøvrig en antagonistisk motsetning som blei løst med antagoniske metoder til tross for at arbeider- og bondemakten utgjorde en betingelse for at ikkeantagoniske metoder kunne nyttes i stor skala, slik som det skjedde i Kina når de kapitalistiske produksjonsforholdene på landsbygda og i industrien blei erstattet med sosialistiske. (Skilnaden var likevel at Kinas Kommunistiske parti kunne trekke lærdøm av erfaringen fra Sovjetunionen, og at Kina ikke befant seg i en like vanskelig historisk situasjon som Sovjetunionen på 30-tallet.) Stalins bevis i dette tilfelle for at kollektiviseringa ikke var en eksplosjon består bare i at han kaller det for en revolusjon, noe som jo bare er et synonym for eksplosjon.

Stalin lar likevel en utveg stå åpen samtidig for en annen og mer korrekt forklaring. Han skriver nemlig at «loven om overgang fra en gammel til en ny kvalitet gjennom eksplosjon...er obligatorisk for et samfunn som er skilt i fiendlige klasser». Underforstått er det da at denne loven ikke er obligatorisk for det sosiale samfunnet, noe som altså innebærer at den likevel kunne være gyldig for et slikt samfunn.

Den tvilen som skinte igjennom i «Marxismen og språkvitenskapen spørsmål» er enda mer framtreddende i Stalins siste arbeid, «Sosialismens økonomiske problem i SSRU», men uten at den helt rokker ved hans grunnleggende standpunkt. Nå er han ikke lenger sikker på at det alltid hersker full overenstemmelse mellom produktivkrefter og produksjonsforhold under sosialismen.

Hvordan skal man forstå ordene 'full overenstemmelse?' De bør forstås slik at det under sosialismen vanligvis ikke oppstår en konflikt mellom produksjonsforholdene og produktivkreftene, at samfunnet har mulighet til å i rett tid bringe de tilbakestående produksjonsforholdene i overenstemmelse med produktivkreftenes karakter. Det sosialistiske samfunnet har mulighet til å gjøre dette fordi ingen bortdøende klasser som kan organisere motstand i det. Naturligvis vil det også under sosialismen finnes tilbakestående og trege krefter som ikke forstår at produksjonsforholdene nødvendigvis må endres, men dem blir det naturligvis lett å overvinne uten å la det oppstå en konflikt.

Her er Stalin klart nok på veg mot en ny og mer korrekt oppfatning når det gjelder motsetningene under sosialismen. Men han rykker tilbake for konsekvensene og understreker på nytt at "den økonomiske utviklingen under våre sosialistiske forhold ikke foregår i form av omveltninger, men i form av gradvise forandringer, da det gamle ikke helt enkelt avskaffes definitivt, men tilpasser sin natur til det nye og bare beholder sin form, og da det nye ikke helt enkelt ødelegger det gamle, men trenger inn i det gamle, endres dets natur og funksjoner, i det det ikke knuser dets form, men istedet utnytter den for det nyes utvikling".

Men om det nye trenger inn i det gamle og endrer dets forhold så forandrer det dets vesen, dets kvalitet, dets natur. For innholdet i denne »motsetningenes omvandling i hverandre eller gjensidige innretning» (Mao Tsetung) er nettopp at det nye opphever det gamle. Naturligvis dreier det seg ikke om en mekanisk, men om en dialektisk oppheving.(negasjonens negasjon). Men uten ødelegging kan ikke noe nytt skapes.

Hva er årsaken til at Stalin delvis endret oppfatning om motsetningene under sosialismen? Stalin hadde på dette tidspunkt forstått at det sovjetiske jordbrukets, og dermed hele folkehusholdningens relative stagnasjon blei forårsaket av en motsetning mellom jordbrukets produktivkrefter og de rådende produksjonsforhold. Det var »først og fremst slike økonomiske forhold som gruppeieendom, dvs. kollektivbrukseieendommen, foruten varesirkulasjonen», som bremset produktivkreftenes utvikling. Disse produksjons-og bytteforhold la »hindringer i vegen for å kunne omfatte hele folkehusholdningen, særskilt landbruket med den statlige planleggingen i full utstrekning». Med genialt klarsyn forutså han faktisk hva som kom til å hende under Chrusjtsjovs tid: "Det kan ikke være tvil om at disse forhold med tiden kan komme til å hemme i stadig større grad den videre utvikling i vårt lands produktivkrefter". Han ikke bare forutså denne muligheten, han anviste også rett løsning - nemlig en vidreutvikling av den sosialistiske revolusjonen på det økonomiske området.

»Oppgaven består i å oppheve disse motsetningene ved å gradvis forvandle kollektivbrukseieendommen til allmenn folkeieendom og også gradvis å innføre produktbytte i stedet for varesirkulasjon».

Men de kontrarevolusjonære som reiv til seg makta etter Stalins død gjorde akkurat det motsatte. I stedet for å forvandle kollektivbruks-

eiendommen til allmenn folkeeiendom avgrenset de den ytterligere fra samfunnet. Chrusjtjov oppløste nemlig i 1958 maskin- og traktorstasjonene og overlot disse produksjonsmidlene i kollektivbrukenes eie. Når Stalin seks år tidligere diskuterte dette alternativet, som alt da blei lagt fram av revisjonistene, påviste han at det var det samme som å «kjøre historiens hjul tilbake». Det skulle «avskjære kollektivbruks-eiendommen fra den allmenne forleieindommen», «avskjære oss» fra kommunismen, sette kollektivbrukene i en privilegert stilling-«for som kjent er ikke engang de nasjonaliserte bedriftene hos oss eiere av produksjonsmidlene» og videre «resultere i en utviding av varesirkulasjonens virkefelt, for en kjempemessig mengde produksjonsredskaper for landbruket skulle falle inn under varesirkulasjonens virkningsfelt»

Dette skulle for det første «hemme vår marsj fram mot kommunismen» og være uforenelig «med tanken om overgang fra sosialisme til kommunisme». Marxistene går nemlig ut «fra den kjente marxistiske tesen om at overgangen fra sosialismen til kommunismen og det kommunistiske prinsippet om produktenes fordeling etter behov utelukker enhver form for varebytte, følgelig også produktenes forvandling til vare og dermed også deres forvandling til verdi». For det andre skulle et slikt skritt i følge Stalin føre til restaurasjon av kapitalismen i Sovjetunionen.

«I sin kritikk av Duhrings 'hushåldingskommune' som skulle virke under forhold med varesirkulasjonen, påviste Engels i Anti-Duhring på etklargjørende vis, at tilstedeværelsen av varesirkulasjonen nødvendigvis måtte lede Duhrings såkalte 'husholdningskommuner' tilbake til kapitalismen».

Stalin kunne ikke ane at de revisjonistiske standpunkter han tok opp kampen mot på denne tida i løpet av noen få år skulle bli innført over hele linjen av Chrusjtjov og Chrusjtjov-revisjonistene!

Til slutt må det understrekes at Stalin i dette siste arbeidet sitt var på veg mot en rett oppfatning også av forholdet mellom antagonistiske og ikke-antagonistiske motsetninger under sosialismen. Han påviste altså ikke bare at det under sosialismen hersker en motsetning mellom produksjonsforhold og produktivkrefter. Han påviste dessuten at denne motsetningen under visse betingelser kan endres fra en i sitt vesen ikke-antagonistisk til en vesentlig antagonistisk motsetning. Dermed forgrep han Mao Tsetungs teori om den korrekte behandling av motsigelser innen folket. Stalin skrev:

«Motsetninger finnes det uten tvil og de kommer til å finnes så lenge

utviklinga av produksjonsforholdene fortsetter å sakke etter utviklinga av produktivkreftene. Om de ledende organer følger en rett politikk, kan disse motsetningene ikke slå om i antagonisme og det kan ikke komme til konflikt mellom produksjonsforholdene og produktivkreftene i samfunnet. En annen sak er om vi kommer til å føre en feilaktig politikk, slik som den kamerat Jarosjemko anbefaler. I så fall blir en konflikt uunngåelig, og våre produksjonsforhold kan forvandles til en høgst alvorlig hemsko for den videre utviklinga av produktivkreftene.

Derfor er de ledende organenes oppgave å overvinne dem ved å tilpasse produksjonsforholdene etter produktivkreftenes tilvekst. Dette gjelder først og fremst slike økonomiske forhold som gruppeeiendom, dvs. kollektivbrukseiendommen, foruten varesirkulasjonen.»

Av dette kan vi trekke følgende slutninger: 1. For det første var Stalin i sine siste år oppmerksom på motsetningene i det sosialistiske sovjetsamfunnet.

2. For det andre definerte Stalin også disse motsetningenes natur, nemlig motsetningene mellom på den ene sida produksjonsforholdene (kollektivbrukseiendommen og vareproduksjonen) og på den andre sida produktivkreftene.

3. For det tredje forutså han at disse motsetningene kunne forvandles fra ikke -antagonistisk til antagonistisk om ikke partiet førte rett politikk.

4. For det fjerde inntok han et marxist-lenistisk standpunkt til disse motsetningene. De måtte løses »ved å gradvis forandre kollektivbrukeiendommen til allmenn folkeeiendom og også gradvis innføre produktbytte i stedet for varesirkulasjon».

5. For det femte tok han derfor avstand fra den motsatte linja, som Chrusjtsjov og Chrusjtsjov revisjonistene dreiv gjennom etter at de tok makta etter Stalins død. I stede for som Stalin å drive den sosialistiske revolusjonen videre fram mot kommunismen, har de »kjørt historiens hjul tilbake» og gått inn for »å gjennreise kapitalismen».

SAMMENFATNING

Stalins artikkel »Den dialektiske og historiske materialisme» er et viktig bidrag til marxismen-leninismen. Den er fortsatt en av de beste sammenfatninger som fins av den kommunistiske verdensanskuelsen. I pedagogisk klarhet er den uovertruffen. Den er likevel, på samme måte som Stalins seinere teoretiske arbeider, behefta med visse feil og svakheter. Grunnårsaken til disse er at Stalin ikke alltid tillempa den dialektiske materialismens første grunnlov- loven om motsetningenes kamp og enhet - på riktig vis. Framfor alt tillempa han den iblandt uriktige på klassekampen under sosialismen. Her overvurderte han av og til kampen, av og til enheten mellom motsetningene. Årsak til dette var en viss subjektivism hos han, dvs. han grunnla ikke alltid sine standpunkter på tilstrekkelig inngående undersøkelser av de faktiske forhold. Dermed kom han også til i en viss utstrekning å isolere seg fra folket og ble ute av stand til å gjennomføre en riktig politikk over hele linja. Hans overvurdering av kampen mellom motsetningene på ulike områder av det sosialistiske samfunnet kom eksempelvis til uttrykk i og han i 1937 og 1938 utvida omfanget av undertrykkinga av kontrarevolusjonen. Hans overvurdering av enheten mellom motsetningene kom til uttrykk i at han undervurderte klassemotsetningene og klassekampen i det sosialistiske Sovjetunionen. Stalin dro ikke heller alltid ei klar skillelinje mellom antagonistiske og ikke-antagonistiske motsetninger mellom folket og fiender av folket. Følgelig tenderte han av til mot å behandle ikke-antagonistiske motsetninger som antagonistiske og motsetninger i folket som motsetningermellom folket og folkets fiender. Resultatet av dette ble at proletraritates politiske linje ikke alltid kunne gjennomføre og at kontrarevolusjonen ble drevet under jorda i stedet for å bli dratt fram i lyset og delvis ble styrket i stedet for å svekkes. I denne forstand bærer også Stalin et visst ansvar for at Chrusjtjov og Chrusjtovv-revisjonisten kunne ta makta etter hans død. Under sine siste år nærma Stalin seg likevel det riktige standpunktet i disse spørsmåla. Derfor er motsetningen mellom Stalins revolusjonære, marxistisk-leninistiske linje og de moderne revisjonistens kontra-revolusjonære, borgerlige linje prinsipiell grunnleggende og umulig å bygge over. De tilhører to diamentralt motsatte leire.

Den grunnleggende forklaringa på Stalins teoretiske feiltakelser er av historisk natur. Han var en banebryter og derfor nødvendigvis tvunget til å gjøre feilgrep. Naturligvis kunne feila vært begrensa, om de var blitt korrigert på et tidlig stadium og om den politiske linja var blitt uteksperimentert i liten skala før den ble gjennomført i stor skala. Men selv denne innsikten er delvis en følge av at den ikke ble delt av Stalin! Stalins feil var under disse omstendigheter for en stor del uunngåelige. De er også uløselig forbundet med det store og grunnleggende spørsmålet om proletariats diktatur under den internasjonale kommunistiske bevegelsen gjennombruddsår. Derfor kan en ikke ta lett på dem og under ingen forhold redusere dem til et spørsmål om »persomdyrking». Instillinga til spørsmålet om Stalin er derfor et spørsmål om klassestandpunktet: om en stiller seg på et proletært eller borgelig standpunkt.

Det vil ta tid innen Stalins historiske innsats kan bedømmes allsidig. De revolusjonære som har ført an i oppgaven med å sette om revolusjonen i praksis har alltid blitt utmalt som bloddryppende fiender av kontrarevolusjonen. Dette var tilfelle med Cromwell og Robespierre, med Saint Just og Rosa Luxemburg. Framtidas historikere kommer derfor sikkert til å bedømme Stalins feil på samme måte som Lenin bedømte Marx' og Engels feiltakelser: »slike feil - feilene hos den revolusjonære tenkningens giganter, som søker å heve og faktisk hevet proletariatet i hele verden over de små, verdagslige og ubetydelige oppgavenes nivå - er tusen ganger edlere og mer storslåtte og historisk verdifulle og sannere enn den platte visdommen hos den offisielle liberalismen som synger, tjater, maser og formaner om de revolusjonære fåfengtheters fåfengthet, det nyttesløse i den revolusjonære kampen og de kontrarevolusjonære »konstitusjonelle» fantasienes sjarm.» Stalin var utvilsomt en stor marxist-lenist, en stor proletær revolusjonær. Hans teoretiske arbeider, blandt dem artikkelen om den dialektiske og historiske materialismen, er uutslettelige bidrag til den internasjonale kommunistiske bevegelsen.

Bo Gustafsson
20. oktober 1967

pris kr. 4.50